

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

Тема: *ВІДТВОРЕННЯ ІРОНІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РОМАНУ ОЛДОСА
ГАКСЛІ «ЖОВТИЙ КРОМ»)*

Виконавець: студент групи ФЛ-601 Дуднік Владислав Володимирович

Керівник: канд. філол. наук, доцент КРИЛОВА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.І Сидоренко

«_____» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Дудніка Владислава Володимировича

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної роботи:

Відтворення іронії в українському перекладі художнього твору (на матеріалі роману Олдоса Гакслі «Жовтий Кром»)

затверджена наказом ректора від «_____» _____ 202__ р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи:

Згідно із класифікацією С.І. Походні, іронія поділяється на ситуативну і асоціативну.

Ситуативна іронія спирається на текстові пресупозиції, в той час як системоутворюючими факторами асоціативної іронії є глобальні текстові, екстралінгвістичні і інтертекстуальні пресупозиції. Іронія виражається лінгвістичними і паралінгвістичними засобами та створюється за допомогою мовних засобів різних рівнів, які дозволяють вибудувати відповідний ефект подвійності. На лексико-семантичному рівні іронія реалізується за допомогою неологізмів, професіоналізмів, okazіоналізмів, метонімії, антитези, антифразу – вживання слів у протилежному сенсі. На стилістичному рівні виділяють такі засоби реалізації іронії, як каламбур, метафора, уособлення, образне порівняння, оксюморон, гіпербола, зевгма, алюзія і перифраз. Для синтаксичного рівня характерні такі мовні засоби створення іронії, як риторичні запитання, градація, удавані вигуки, парцеляція, вставні конструкції, використання трьох крапок, повтори.

4. Зміст роботи:

Розділ 1. Поняття іронії в лінгвістиці та її перекладацький аспект

Розділ 2. Методологія дослідження іронії у художньому перекладі

Розділ 3. Особливості відтворення іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром»

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:
 Додаток А. Методологія дослідження відтворення іронії
 Додаток Б. Засоби вираження ситуативної іронії
 Додаток В. Засоби вираження асоціативної іронії
 Додаток Г. Використання перекладацьких трансформацій у перекладі синтаксичних засобів створення іронії
 Додаток Д. Використання перекладацьких трансформацій у перекладі лексичних засобів створення іронії

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 18.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 18.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 26.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 05.12	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 10.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2021 р.

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис керівника)

_____ (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

_____ (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «ВІДТВОРЕННЯ ІРОНІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ЖОВТИЙ КРОМ»)»: 96 с., 2 таблиці, 2 діаграми, 1 схема, 116 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: іронія та засоби її вираження в англомоному художньому творі.

Мета роботи: визначити засоби вираження іронії в англомовному художньому творі та дослідити способи їх відтворення в українському перекладі.

Методи дослідження: описовий метод; семантико-стилістичний аналіз; контекстуальний аналіз; метод кількісних підрахунків; порівняльний аналіз.

Результати магістерської роботи на тему дослідження відтворення іронії в українському перекладі художнього твору рекомендуємо використовувати при підготовці до написання наукових робіт на тему виявлення типології труднощів при декодуванні і відтворенні іронії українською мовою в художніх текстах, що мають автобіографічні риси. Результати проведеного дослідження можуть використовуватися в курсах з теорії та практики художнього перекладу, порівняльної типології англійської та української мов, при проведенні практичних занять з вищенаведених предметів.

ІРОНІЯ; АСОЦІАТИВНА ІРОНІЯ; СИТУАТИВНА ІРОНІЯ; СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ; СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ІРОНІЇ.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Поняття іронії в лінгвістиці та її перекладацький аспект.....	8
1.1. Іронія як категорія комічного.....	8
1.2. Засоби вираження іронії в художньому тексті.....	16
1.3. Труднощі відтворення іронії в художньому перекладі.....	23
Розділ 2. Методологія дослідження іронії у художньому перекладі.....	30
2.1. Лінгвістичні теорії дослідження іронії.....	30
2.2. Аспекти дослідження іронії в художньому перекладі.....	35
2.3. Методи дослідження іронії у перекладі твору О. Гакслі «Жовтий Кром».....	43
Розділ 3. Особливості відтворення іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром».....	50
3.1. Стилiстичні засоби створення ситуативної іронії на лексичному рівні та їх відтворення у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром».....	50
3.2. Стилiстичні засоби створення ситуативної іронії на синтаксичному рівні та їх відтворення у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром».....	58
3.3. Способи відтворення асоціативної іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром».....	64
Висновки	75
Список використаних джерел	80
Додатки	89
Додаток А.....	90
Додатки Б.....	91
Додатки В.....	93
Додатки Г.....	95
Додатки Д.....	96

ВСТУП

Головна функція перекладу – комунікативна, і завдання перекладача полягає в тому, щоб допомогти людям, які говорять на різних мовах, зрозуміти один одного, але це іноді досить складно. Мова йде не про простий переклад слів, словосполучень і граматичних конструкцій, але про цілий ряд нюансів, які повинні бути враховані в перекладі, щоб передана інформація була повною, точною і зрозумілою співрозмовникам. Будь-яку подію необхідно розглядати в контексті її історичного та соціокультурного аспектів. Почуття й емоції, виражені співрозмовниками, також потрібно відобразити в перекладі. Кожну фразу в перекладі слід будувати з урахуванням підготовленості співрозмовників, щоб уникнути непорозумінь. Перекладач повинен знати не тільки іноземну мову, а й культуру країни, її історію, традиції та звичаї, особливості характеру народу. Досить складним феноменом для перекладу є відтворення комічного, адже у кожній культурі таке явище розуміється по-різному.

У сучасній художній літературі все частіше автори користуються таким комічним засобом як іронія. Іронія – це складний і багатогранний феномен мови. Вона прикрашає мову, робить її більш емоційною, тому письменники часто використовують її в художніх творах. Розпізнати іронію в канві художнього тексту іноді досить важко, так як для цього необхідно добре знати не тільки мову, але й культуру, традиції і особливості людей, які говорять цією мовою. Але не менш важко відтворити іронію так, щоб читач зміг вловити іронічний сенс і зрозуміти, що ж насправді мав на увазі автор. Найчастіше через іронію автор висловлює своє ставлення до дійсності, вона відображає його світосприйняття і світоглядну позицію, тому передача іронії є найважливішим завданням художнього перекладу.

Іронія вивчається у різних аспектах: вона сприймається як троп, вид комічного, особлива модальність, форма мовної гри, інтелектуальна емоція, світоглядна позиція тощо. Вона є інтуїтивно зрозумілою будь-якому носію мови за допомогою експресивних мовних засобів, але водночас визначення іронії як поняття несе неабиякі труднощі для дослідників. Інтерес до іронії як мовного явища виник

ще за часів античності, проте вона досі викликає розбіжності, причому останні десятиліття активно розвиваються конкуруючі теорії іронії.

Ймовірно, одним із труднощів вивчення іронії пов'язана з тим, що це поняття схильне до зміни. Іронія – поняття, обсяг та форма реалізації якого трансформуються у ході історичного розвитку. К. Коулбрук, простежуючи історію іронії від Аристотеля і до наших днів, наголошує на значних змінах цього поняття в європейській культурі (від сократівської іронії до таких історико-культурних типів іронії, як романтична іронія і, нарешті, іронія постмодернізму) [78, с. 13]. Більше того, сьогодні в американському варіанті англійської мови поняття *ironic* зазнає семантичного зрушення, внаслідок чого спостерігається тенденція до використання *sarcastic* замість *ironic* [73, с. 40].

Тоді як більшість лінгвістичних робіт, присвячених цьому феномену, обмежуються розглядом вербальної іронії, поряд із нею виділяються інші типи – головним чином ситуативна, драматична та скорочена іронія. Поняття ситуативної іронії, або іронії долі, вживається стосовно подій, які сприймаються як іронічні, наприклад, спалах на пожежній станції, внаслідок якого вона згоряє вщент [73, с. 41]. Драматична іронія часто використовується як текстотворчий елемент у художніх творах, в яких в результаті помилки або незнання персонаж робить фатальну помилку. Читач (або глядач, якщо йдеться про театр) часто має перевагу перед персонажем і раніше усвідомлює іронію ситуації.

Безумовний інтерес представляють дослідження іронії в художньому тексті В. П. Жукова, І. Н. Іванова, Т. Л. Шумкова, А. В. Кузнєцова, в яких цей феномен постає як спосіб відображення прихованої оцінної позиції автора, виступає елементом світогляду автора. Дослідженням іронії, як засобу формування ідіостилію автора займалися Ю. В. Каменська, Т. А. Желватих, О. П. Воробйова, О. Г. Петрова, розкриваючи не тільки письменницьке кредо, а й лейтмотив твору. Іронія, що лежить в основі оцінки автора, дозволяє трактувати наведену категорію як «різновид суб'єктивної модальності» [51], а конкретніше як компонент авторської модальності, «яка формується широкою системою модально-оцінних значень, що містяться в різних структурно-сміслових елементах текстового простору» [31], і тим самим

говорити про складний іронічний сенс, який актуалізується в різних контекстних умовах.

Разом з тим слід зауважити, що сучасний підхід до вивчення іронії в художньому тексті, незважаючи на його актуальність, залишається все ж недостатньо розробленим, оскільки іронія як «живий і складний феномен, який не може бути загнаний в жорстку схему» [46] і як категорія, сполучена з функціонуванням імпліцитної інформації, сама по собі зумовлює труднощі сприйняття, декодування та інтерпретації іронічного сенсу в мові художньої літератури. Це вимагає детальнішого дослідження внутрішніх механізмів актуалізації іронічного сенсу, зумовлюючи необхідність виділення й аналізу основних засобів вираження іронії в художньому тексті.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на сучасному етапі, коли міжнародна комунікація та інтеграція розвиваються небувалими темпами, стає все важливішою саме проблема відтворення іронії з англійської мови на українську. Цьому сприяють дві причини: 1) іронія і самоіронія є відмінними рисами британської нації; 2) оскільки переклад необхідний для забезпечення розуміння між народами і окремими людьми, перекладач повинен враховувати особливості менталітету носіїв мови, щоб адекватно передати інформацію, що міститься в повідомленні. Сьогодні приклади англійської іронії можна зустріти в газетах, журналах, на телебаченні, в художніх творах і усному мовленні. Але якщо говорити про мову, то саме художні твори, в першу чергу, представляють культуру країни. З цього і випливає необхідність дослідження способів вираження іронії в художніх текстах та їх перекладу українською.

Мета дослідження полягає у визначенні засобів вираження іронії в англійському художньому творі та дослідженні способів їх відтворення в українському перекладі.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних завдань:

- висвітлити поняття іронії як категорія комічного;
- визначити засоби вираження іронії в художньому тексті;

- проаналізувати труднощі відтворення іронії в художньому перекладі;
- висвітлити методи дослідження іронії в художньому перекладі;
- дослідити лексичні та синтаксичні засоби вираження іронії у романі О. Гакслі «Жовтий Кром»;
- визначити способи перекладу засобів вираження іронії в україномовному перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром».

Об'єктом дослідження є іронія та засоби її вираження в англомоному художньому творі.

Предметом дослідження є особливості відтворення англомовних засобів вираження іронії в українському художньому перекладі.

Матеріал дослідження нараховує 215 мовних одиниць, дібраних з англомовного твору О. Гакслі “Crome Yellow” та його україномовного перекладу В. Вишневого.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано **комплексну методику дослідження**, що включає методи описового, семантико-стилістичного, контекстуального, а також метод кількісних підрахунків. В процесі порівняння англійського тексту та його українського перекладу було використано порівняльний аналіз.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що нами було проведено аналіз засобів вираження іронії на лексичному, стилістичному та синтаксичному рівнях, беручи до уваги індивідуальність стилю автора. Також було здійснено аналіз можливості актуалізації іронії і вибору автором предмету іронізації у творі, що має автобіографічні риси.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати допомагають виявити типологію труднощів при декодуванні і відтворенні іронії українською мовою в художніх текстах, що мають автобіографічні риси. Результати проведеного дослідження можуть використовуватися в курсах з теорії та практики художнього перекладу, порівняльної типології англійської та української мов, при проведенні практичних занять з вищенаведених предметів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднено на VII Всеукраїнській мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (травень 2021, м. Одеса).

Публікації отриманих результатів. Основні результати дослідження опубліковано у збірнику тез доповідей VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції «Чорноморські наукові студії» (травень 2021, м. Одеса).

Дуднік В.В. Особливості відтворення іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром» / збірник тез доповідей VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції «Чорноморські наукові студії». Одеса: «Гельветика», 2021. С. 107-109.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ІРОНІЇ В ЛІНГВІСТИЦІ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

1.1. Іронія як категорія комічного

Існує ряд універсалій, які властиві всім культурам світу і які є важливою складовою людського спілкування. Іронія належить до цього ряду універсалій. Її охоче використовують у мові, її часто можна зустріти в художніх текстах, однак, незважаючи на широку поширеність, вона не отримала в науці повного однозначного і несуперечливого опису.

Феномен іронії має довгу історію. Про іронію ще в Стародавній Греції міркували Аристотель, Демосфен, Платон, а в Стародавньому Римі – Цицерон і Квінтіліан. В античному розумінні іронія була категорією, пов'язаною з прийомами вираження ідеї через її заперечення, і саме слово походить від грецького «eironeia», що означає буквально «удавання» [99, с. 38]. Оратори використовували її як потужний зображально-виразний засіб мови. В середні віки і епоху Відродження іронія також розглядалася як троп. Тільки в 19 столітті в епоху романтизму іронія вперше виходить за рамки тропу, вона набуває статусу не риторичного прийому, а життєвої естетичної установки [104, с. 39].

У постромантичний період сформувалися два основних погляди на іронію: перший визнавав «божественну іронію», яка була свідченням гордої сили людської думки, інші вважали іронію «тим самим душевним недугом», якщо нею починали зловживати [39, с. 69].

В лінгвістиці не існує точного визначення іронії, так як це поняття неоднозначне: воно використовується в різних галузях гуманітарних знань (стилістиці і риторичці, літературознавстві, лінгвістиці і філософії), а в поняття «іронія» вкладаються різні тлумачення, з ними пов'язані різні інтерпретації. Розглянемо деякі визначення іронії.

В.І. Даль в тлумачному словнику визначає іронію як «мову, сенс або значення якої протилежні буквальному змісту слів; глузливу похвалу, схвалення, що виражає осуд» [94, с. 101]. У тлумачному словнику Д.Н. Ушакова, іронія – це риторична

фігура, в якій слова вживаються в значенні, зворотному буквальному, з метою глузування [98, с. 92]. Тлумачний словник С. І. Ожогова визначає іронію як «тонку, приховану насмішку» [95, с. 124]. І. В. Арнольд називає іронією «вираз глузування шляхом вживання слова в значенні, прямо протилежному його основним значенням, і з прямо протилежними конотаціями, удаване вихваляння, за яким насправді стоїть осуд» [2, с. 66].

Проаналізувавши вищенаведені визначення, виділяємо спільну рису: в них йдеться про іронію як про висловлення, зміст якого протилежний буквальному значенню слів. Завдяки вживанню слів у протилежному значенні, висміюється певне явище або людина. Тому можна зробити висновок, що іронія – це осуд під виглядом схвалення або похвали. Чим більше існує протиріч, тим очевиднішою стає іронія. Висміювати можуть як сутність предмету, так і різні його сторони.

Як вже було зазначено, іронія є предметом вивчення різних гуманітарних наук, але в цілому можна виділити три традиції, що історично склалися, у вивченні цього поняття: філософсько-естетичну, літературознавчу і лінгвістичну. Згідно з В.М. Півоевим філософсько-естетична традиція виробила два уявлення про феномен іронії: іронія як елемент категорії комічного та іронія як невід'ємний атрибут людини. У літературознавстві, за словами дослідника, іронія є елементом художньої форми та властивістю особистості, у лінгвістичній традиції вона виділяє уявлення про іронію як засіб образності та розуміння іронії як модальності [54, с. 13].

Окрім основних традицій вивчення іронії у науці розглядаються різні аспекти дослідження цього феномена. Наприклад, у стилістиці таке багатопланове поняття, як іронія, часто звужують до зображально-виразного засобу мови і визначають її як троп або фігуру. Є.А. Печеніхіна відносить іронію до тропів і визначає її наступним чином: «Іронія є явищем, коли через те, що позначається, ми розуміємо протилежне» [52, с. 8]. Слідом за Є.А. Печеніхіною іронію як троп визначають такі вчені, як І.В. Арнольд [2] і Ю.М. Скребньов [63]. Вони розуміють іронію як форму глузування або іносказання і як критичну оцінку чого-небудь мовцем. Рідше іронію зараховують до фігур. Наприклад, А.А. Потєбня вважає, що іронія – це фігура, в

основі якої може, але не обов'язково лежить якийсь образ, і яка несе в собі авторське ставлення [56, с. 57].

Ряд дослідників вивчає іронію у складі категорії комічного. Тут думки про місце і роль іронії також розходяться. Деякі трактують іронію лише як техніку створення комічного, інші вважають, що найбільш вдалим є підхід до іронії, що ґрунтується насамперед на розгляді її як повноправної форми комічного поряд з сатирою і гумором [31, с. 10]. До дослідників, які дотримуються такої точки зору, відносяться С.І. Походня [57], Ю.А. Кирюхін [31], Е.А. Печеніхіна [52].

Існує також аспект вивчення іронії, в рамках якого вона розглядається як змістовна категорія тексту. Наприклад, М.Ю. Орлов зазначає, що ми можемо розглядати іронію як текстову категорію, оскільки вона є формою світосприйняття, елементом авторського світогляду і розкриває ціннісний зміст предметів та явищ навколишнього світу. Вона індукує у тексті імпліцитні сенси, пов'язані з наміром автора оцінювати явища дійсності [50, с. 10]. А О.Г. Петрова підкреслює, що іронія пов'язана з пануючими у певну епоху політичними, етичними і філософськими явищами і з життям держави й людей, які впливають на світогляд авторів і визначають тип іроніста і методи іронізування [51, с. 74].

Також іронію розглядають як прагмалінгвістичний феномен, який у своїй основі має різноманітну палітру оцінок та емоцій і який спрямований на партнера з комунікації з метою впливати певним чином на його уявлення про навколишній світ та отримувати відгук з його боку [50, с. 11].

Іронію іноді зараховують до ментального та лінгвокультурного утворення, яке впливає на формування особливостей національного бачення світу і яке є елементом свідомості та життєдіяльності людини.

Незважаючи на різноманіття підходів до вивчення іронії, на сьогоднішній день немає системного дослідження, яке б розкривало внутрішні механізми іронії як цілісної системи та актуального феномена, що має специфічні характеристики.

Перш за все, в теорії естетики, лінгвістики та літературознавстві існує таке базове поняття, як категорія комічного. Однак слід згадати, що універсального і вичерпного визначення комічного поки не існує, не дивлячись на те, що над

проблемою протягом багатьох століть працюють і філологи, і філософи. Причому інтерес до комічного не тільки не слабшає, а, навпаки, посилюється. До числа перших досліджень комічного слід віднести праці Платона і Аристотеля, які позначили межі цього феномена і дали його перші описи. Зараз вивченням цієї категорії займаються багато вітчизняних і зарубіжних вчених.

Б.О. Дземідок вважає, що під комічним маються на увазі як природні події, об'єкти і відносини, що виникають між ними, так і певний вид творчості, при якому створюється якась система понять, явищ або система слів з метою викликати ефект комічного [21, с. 15]. Ю.Б. Борев у монографії «Комічне» розглядає категорію як явище, «що представляє предмет у несподіваному світлі, що розкриває його внутрішні протиріччя та викликає активне самостійне протиставлення предмета естетичним ідеалам» [5, с. 156].

Існує питання про поділ комічного і смішного. Ю.Б. Борев вважає, що найсмішніше – ширше комічного, так як сміх можуть викликати не тільки комічні, але і інші, найрізноманітніші явища, і, що комічне – завжди смішне. Як зазначає вчений: «Комічне – прекрасна сестра смішного» [5, с. 88]. З одного боку, сміх є найбільш поширеним сигналом комічного і видимим його результатом. З іншого боку, сміх не завжди буває ознакою комічного, і не завжди комічне проявляється через сміх. Однак Б.О. Дземідок в роботі «Про смішне» представляє іншу точку зору дослідника М. Кагана, який стверджує, що комічне – це не завжди смішне. Як приклад він наводить сатиру, яка, будучи однією з найважливіших форм комічного, може викликати не тільки сміх, а й обурення, презирство, гнів і навіть огиду [21, с. 73].

Так ми підійшли до проблеми визначення форм категорії комічного та їхньої класифікації. Створення стрункої та максимально повної класифікації відтінків комічного складає значні труднощі, оскільки межі між цими відтінками часто бувають дуже незначними і важко вловимими. Однак ми спробуємо створити точну і всеосяжну класифікація та спробуємо зрозуміти, яке місце у цій класифікації займає іронія.

Традиційні форми, виділення і чітке розмежування яких в категорії комічного ні у кого не викликає сумнівів, - це гумор і сатира. Деякі дослідники виділяють іронію в якості окремої форми комічного. Іноді іронія розглядається як перехідна форма між сатирою і гумором. Пояснюється це подібністю між іронією і гумором і іронією і сатирою. Подібність іронії з гумором полягає в тому, що промовець демонструє своє вдавання, в якому явно виражено, що його слова не можна приймати серйозно. Серед характеристик, які зближують іронію з сатирою, зазвичай виділяють, що: обидві вони, на відміну від гумору, висловлюють несхвалення і критику; обидві мають яскраво виражений емоційний характер. Цієї точки зору дотримується Б.О. Дземідок, який вважає, що «іронія залишається, по суті, одним із видів техніки комічного, яка використовується як сатирою, так і гумористикою» [21, с. 76]. Ю.Б. Борев виділяє сатиричну і гумористичну іронії і зазначає, що іронія «залишаючись одним із різноманітних відтінків сміху, доповнює і підсилює гнівний сміх сатирика» [5, с. 27].

Дослідники С.І. Походня і Ю.А. Кирюхін займають зворотну позицію і пропонують виділяти іронію як основну повноправну форму комічного поряд з гумором і сатирою. Так, Ю.А. Кирюхін стверджує, що іронія є окремою формою категорії комічного, що володіє самоцінністю і має свою естетичну специфіку. На думку дослідника, іронія як форма комічного має унікальну ідейно-емоційну оцінку і естетичне ставлення між суб'єктом і об'єктом [31, с. 3].

Линтвар О. М. стверджує, що у художньому творі іронія є одним із основних елементів вираження безпосередньо авторської точки зору, засобом реалізації суб'єктивно-оцінної модальності, і, таким чином, засобом реалізації авторської позиції. Іронія відіграє визначну роль, оскільки вона надає твору певного додаткового змісту, конкретного стилістичного забарвлення, та віддзеркалює незадоволеність автора навколишнім світом [39, с. 69].

С.І. Походня ставить іронію в один ряд із сатирою і гумором, називаючи її таким же елементом світогляду, так як за способом свого творення іронія ґрунтується на тих же засадах, що й інші форми комічного (протиріччя форми і змісту). Іронія менш агресивна, більш інтелектуальна, аналітична за своїм

характером, ніж сатира [57, с. 76]. Іронія може бути набагато результативнішою як засіб впливу, так як вона в змозі висловити набагато ширшу гаму почуттів і емоцій. Крім того, іронія може не містити ні тіні гумору, висловлюючи роздратування, обурення, гіркоту, неприязнь й інші почуття, вельми далекі від бажання жартувати. В. Санніков виділяє три форми комічного: гумор, сатиру й іронію. Як образно порівнює В. Санніков, комічне – це ціла сім'я, що складається з брата і двох сестер, які суттєво різняться за характером. Брат (гумор) добродушно, іноді навіть зі сором'язливою любов'ю жартує над особистим і другорядним, тоді як сестри (іронія і сатира) – злі насмішниці, заперечують загальне й основне. При цьому, якщо в іронії образливий відтінок трішки прихований, то сатира безкомпромісно ворожа до об'єкта [61, с. 42]. Таким чином, визначити точне положення іронії в категорії комічного вкрай важко.

Спроби класифікувати різноманітні прояви іронії датуються з часів античності. XX століття запропонувало найбільшу кількість таксономій іронії, але, незважаючи на різноманіття, жодну з них не можна вважати остаточним вирішенням проблеми – іронія, як і раніше, всіляко «чинить опір» спробам класифікації. Зауважимо, що накладення таксономічної сітки на явища навколишнього світу завжди призводить до різноманітних обмежень і виявлення винятків. Саме така ситуація з іронією: спроби класифікувати всю різноманітність її проявів у художніх текстах не лише не призвели до появи єдиної загальновизнаної таксономії, а й змусили дослідників фокусувати увагу на відмінностях у мовному оформленні іронії. Тому зіставлення конкуруючих класифікацій входить у коло найбільш обговорюваних проблем [73, с. 40].

Можна виділити кілька причин, які пояснюють паралельне існування кількох класифікацій іронії: по-перше, одна з основних властивостей іронії полягає в тому, що кожного разу вона набуває нового «вигляду». Вище ми вже говорили про те, що, на відміну від інших тропів, іронія не пов'язана з будь-яким конкретним рівнем мовної системи, тому дуже важко визначити той набір мовних засобів, за яким у мовній системі було б закріплено функцію «служити сигналом іронії» у висловлюванні. В результаті всі спроби виділення та формалізації класифікаційних

критеріїв виключно на лінгвістичних підставах виявляються непродуктивними. По-друге, класифікуючи іронію, дослідники найчастіше спираються на дедуктивний підхід. Це означає, що спочатку створюється деяка класифікаційна схема, а потім застосовується до конкретного матеріалу. Неминуче вчені стикаються з випадками, які не відповідають запропонованій таксономії та розмивають межі запропонованих дослідником категорій. О.М. Баранов та Д.О. Добровольський, характеризуючи традицію застосування подібних класифікацій до мовного матеріалу, пишуть: «...стратегія нав'язування мовного матеріалу жорсткої логічної схеми суперечить самому духу сучасної лінгвістики. Мовні феномени настільки складні, що їх опис за допомогою заздалегідь заданих фіксованих протиставлень істотно змінює наші знання про досліджуваний феномен» [7, с. 46].

Відсутність єдиної класифікації іронії багато в чому пояснюється саме тим, що до цього надзвичайно гнучкого явища традиційно застосовують жорсткі класифікаційні рамки, бажаючи отримати чітку, несуперечливу таксономію. Це призводить до того, що різні дослідники виділяють різні види іронії. Крім того, намагаючись вкласти все різноманіття способів прояву іронії в рамки єдиної класифікації, лінгвісти змушені вводити додаткові підгрупи, що неминуче призводить до ускладнення та подрібнення явища, яке носіям мови інтуїтивно видається простим та ясным. Недоліки існуючих таксономій, як і різноманіття функцій іронії, які виділяються різними дослідниками – це наслідки панування «інструментального» підходу до іронії: традиція віднесення іронії до явищ мови додатково ускладнює ситуацію.

Як свідчить багатовікова історія існування іронії, її класифікація – завдання нетривіальне. Поєднання зовнішніх та внутрішніх факторів ускладнює створення чіткої, несуперечливої таксономії. Різноманітність форм іронічної комунікації з одного боку (назвемо це внутрішньою причиною), і бажання дослідників максимально врахувати цю різноманітність, з іншого (це зовнішня причина), призводить до того, що дослідники виділяють не тільки асоціативну та ситуативну іронію, а й драматичну іронію, іронію Сократа, філософську іронію, практичну іронію, романтичну іронію, сентиментальну іронію тощо [88, с. 34]. Крім того,

дослідження іронії розглядаються з різних точок зору: іронія може бути описана через функції, які вона виконує через мовні засоби, її реалізації через прагматичний ефект, який створюється в дискурсі. Цим і пояснюється розбіжність існуючих класифікацій іронії.

Оскільки наше дослідження ґрунтується на вивченні іронії художніх творів, ми розглянемо саме такі її типи. Книга С.І. Походні – класичний приклад лінгвістичного аналізу іронії у художньому тексті [57]. Іронія класифікується як різновид комічного та розглядається як результат використання системи зображальних засобів мови. Такий підхід продиктований насамперед особливістю текстового матеріалу: досліджуються засоби реалізації іронічного сенсу в англійській та американській художній прозі XIX-XX століть. Логіка викладу орієнтується на класичну рівневу концепцію мови: автор оперує поняттям структурної схеми – ними позначаються найхарактерніші способи створення іронії засобами різних мовних рівнів. Залежно від умов та способів створення дослідниця виділяє два основні типи іронії у художніх текстах: іронію ситуативну та асоціативну. «Обидва типи по-різному реалізують комунікативне завдання, отже, і створюють структури текстів, що відрізняються одна від одної, займаючи тим самим різні місця в ідейноподібній структурі твору» [57, с. 62]. Ситуативна іронія створюється засобами лексичного та синтаксичного рівня, що легко пізнається завдяки найближчому контексту. Структурно ситуативна іронія складається з послідовності «викладення ситуації – вираження авторської оцінки».

Асоціативна іронія – це складніший вид, оскільки збільшення іронічного сенсу відбувається завдяки значно ширшому контексту, часто – протягом усього тексту (наприклад, оповідання чи повісті). Аналіз асоціативної іронії проводиться в основному за використанням текстових категорій (наприклад, стилістичний прийом, когезія, перспекція/катафора, ретроспекція/анафора). Різноманітні зв'язки між окремими фрагментами протягом усього тексту створюють асоціації, що лежать в основі цього виду іронії. На відміну від ситуативної іронії, авторська іронія часто стає зрозумілою лише після прочитання всього тексту [57, с. 15].

Отже, іронія – це багатогранний і складний феномен, який за свою довгу історію набула різних трактувань та інтерпретації. Будучи предметом вивчення багатьох гуманітарних наук, іронія не отримала повного системного опису. Багато дослідників включають іронію в категорію комічного, хоча не існує єдиної думки щодо місця іронії в цій категорії. У стилістиці таке багатопланове поняття, як іронія, часто звужують до зображально-виразного засобу мови і визначають її як троп або фігуру. Іронія характеризується двуплановістю, або подвійним баченням, оскільки в іронічному висловлюванні об'єднуються і одночасно протиставляються дві точки зору. Зіставлення двох планів призводить до формування оцінної складової іронічного сенсу. У художніх текстах, слідом за С. І. Походнею, виділяємо використання асоціативної та ситуативної іронії.

1.2. Засоби вираження іронії в художньому тексті

Для того щоб розпізнати іронію в художньому тексті, необхідно вивчити особливості цього феномена. Іронія як особливий мовний прийом має ряд взаємопов'язаних і взаємообумовлених особливостей.

Першою і найважливішою особливістю іронії є двозначність. Під двозначністю ми маємо на увазі те, що іронічне висловлювання включає в себе два різних «шари», сенси. Ці два сенси протиставляються один одному по параметру «істинності / хибності», який є ключовим у побудові іронічних висловлювань, і мають експліцитне й імпліцитне вираження. Відомо, що кожна мовна одиниця має план вираження, тобто певну матеріальну форму, і план. В іронічних висловлюваннях «справжнє» виражено імпліцитно, а «хибне» - експліцитно [52, с. 12]. Чим більше протиріччя між вираженим і тим, що мається на увазі, тим сильніша іронія. Слід зазначити, що зазвичай автор хоче, щоб іронія була сприйнята і виявлена, тому він навмисно представляє один шар висловлювання, який відповідає дійсності.

Наступною особливістю іронії є її оцінність. Іронія може бути компонентом світоглядної позиції автора. Це означає, що іронія володіє оцінним значенням і передає особливе, як правило, критичне ставлення автора до дійсності, фактів і

подій. Ця особливість пов'язана з іншою особливістю феномена іронії, її діалогічним характером, тобто відношенням між автором і адресатом. Письменники вдаються до іронії, в основу якої закладають різноманітну палітру оцінок і емоцій, з метою певним чином впливати на читача і викликати певну реакцію. Таким чином, в самій суті іронічного спілкування закладена необхідність активного інтелектуального контакту його учасників.

Відомий вчений в галузі лінгвістики С.І. Походня зазначає, що іронія реалізується за рахунок трьох видів пресупозицій: 1) текстова пресупозиція, (тобто для правильної інтерпретації іронії й адекватного її декодування необхідно знати текст, в якому вона актуалізується. Ситуативна іронія вимагає знання певного відрізка тексту, в якому описується конкретна ситуація, а асоціативна – всього тексту), 2) екстралінгвістична пресупозиція (правильне розуміння іронії вимагає знання екстралінгвістичних факторів (географічних, етно-культурних, історичних або соціально-політичних реалій) і 3) інтертекстуальна пресупозиція, яка передбачає наявність фонових знань історико-філологічного текстового характеру (цитацій, алюзії, пародії) [57, с. 12].

С.І. Походня розділяє іронію на ситуативну і асоціативну. Ситуативна іронія - поняття більш просте, при ній контраст між контекстом і прямим значенням одиниці висловлювання призводить до одномоментного породження значення, протилежного буквальному. Ситуативна іронія спирається на текстові пресупозиції, в той час як системоутворюючими факторами асоціативної іронії є глобальні текстові, екстралінгвістичні і інтертекстуальні пресупозиції. Асоціативна іронія не дозволяє відразу автоматично змінити значення висловлювання на протилежне, а змушує читача звертатися до відомих йому прецедентних феноменів, встановлювати інтелектуальні зв'язки між зображуваним і реальністю, створює зв'язок між незалежними один від одного текстами і т.д. [57, с. 25] Якщо ситуативний тип іронії можна спрощено назвати антифраз, то асоціативна іронія - це комплекс інтелектуально-психологічних побудов, що формуються у читача на основі поєднання його фонових знань та ідейно-емоційних критеріїв і мовного посилю

автора. Значно складніше за способом і умовами реалізації, а також вагомим за місцем в системі художнього твору є асоціативна іронія.

Існують різноманітні прийоми і способи її вираження, серед яких можна відзначити як лінгвістичні, так і паралінгвістичні (кінесика (міміка, пантоміма, жестикуляція), інтонація (наголос, паузи, тембр, мелодика мови). Таким засобам реалізації іронії присвячено багато дослідницьких робіт. Так, наприклад, Ю.П. Корольова вивчає роль просодії в реалізації іронії в публічних промовах і приходить до висновків, що в іронічних висловлюваннях спостерігається порівняно повільна швидкість мовлення, значна кількість емпатичних пауз, напружений, перебільшено серйозний і звучний голос і перебільшена артикуляція окремих слів. Вона відводить просодичним засобам ключову роль в реалізації іронії [36, с. 8]. Однак такі засоби не є предметом нашого вивчення. У нашому дослідженні ми зупинимося на лінгвістичних засобах вираження іронії.

Лінгвістичні засоби вираження іронії класифікуються за ознакою приналежності до різних рівнів мови і поділяються на фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні, реалізовані на рівні тексту.

Фонетичний рівень найменш продуктивний, в текстах він реалізується за допомогою використання параномазії – стилістичної фігури, що полягає у комічному або образному зближенні слів, які внаслідок подібності у звучанні можуть каламбурно використовуватися в мові. Параномазія – найменш частотний засіб, який зазвичай функціонує у взаємодії з лексичними засобами [36, с. 9].

Для морфологічного рівня характерні наступні засоби реалізації іронії: використання імперативу, використання дієслів акціональної семантики і використання дієслівних рядів.

На лексико-семантичному рівні іронія створюється організацією засобів мови як в структурі авторської оповіді, так і в мові персонажів і передається за допомогою широкого діапазону стилістичних прийомів. Такі стилістичні прийоми повинні бути здатні до створення другого плану, що контрастує з першим, повинен існувати контраст між предметно-логічним і контекстуальним значенням і емоційно-оцінним компонентом [36 с. 9].

Так, дослідники на лексико-стилістичному рівні виділяють такі засоби реалізації іронії, як каламбур, метафора, уособлення, образне порівняння, оксюморон, гіпербола, зевгма, алюзія і перифраз. Каламбури мають широкі можливості вираження і різноманіття форм. Тому дослідники розглядають кілька видів каламбуру: гра слів, побудована на багатозначності, омофонні лексичні елементи, іронічна зміна сталого виразу, контамінація частин двох слів, парадокси, імітація порушень причинно-наслідкових зв'язків. Саме ці засоби багато вчених, такі як Ю.М. Мухіна [46], Б.А. Гомлешко [19], Е.В. Март'янова [44], М.М. Сластушінська [114], А.В. Сергієнко [62], виділяють як найбільш часто використовувані засоби для створення іронічного ефекту. Також, стилістичних засобів створення іронії відносяться пародія, гротеск, зниження стилів і реєстрів мови, навмисне завищення або заниження стильового фону, використання патетичної лексики і цитування широко відомих текстів.

Деякі дослідники [113; 110] вважають, що найбільш поширеним засобом реалізації іронії є антифраз – вживання слів у протилежному сенсі. Також на лексико-семантичному рівні іронія може реалізовуватися за допомогою неологізмів, професіоналізмів, оказіоналізмів, метонімії, антитези.

Для синтаксичного рівня характерні такі мовні засоби створення іронії, як риторичні запитання, градація, удавані вигуки, парцеляція, вставні конструкції, використання трьох крапок, повтори.

До стилістичних засобів створення іронії відносяться пародія, гротеск, зниження стилів та реєстрів мови, навмисне завищення або заниження стильового фону, використання патетичної лексики та цитування широко відомих текстів.

Таку багату палітру засобів часто використовують автори художніх творів для створення різних видів іронії. Ці засоби дозволяють не тільки глибше проникнути в задум авторів, розглядати насмішку і виявити її об'єкт, але сприяють більш повному розкриттю характерів, явищ та ідей.

Класифікацій видів іронії існує багато. Виділяються види за різними ознаками. Оскільки сам об'єкт нескінченно різноманітний і багатосторонній, жодна класифікація не може бути накладена на весь мовний матеріал. Наприклад, з точки

зору залежності від контексту О.А. Печеніхіна виділяє мовну і мовленнєву іронії. Мовна іронія вимагає для своєї реалізації мінімальний контекст, тоді як мовленнєва іронія здатна реалізовуватися тільки при зануренні в певний контекст. Особливим різновидом мовленнєвої іронії дослідник вважає індивідуально-авторську або творчу іронію, яка має художню функцію і займає особливе місце в ідейно-образній структурі твору [52, с. 7].

Іншу точку зору описує Є.В. Мартянова. Вона поділяє іронію на лінгвістичну й естетичну. У разі лінгвістичної іронії слово або вислів вживається в значенні прямо протилежному його основним значенням і з прямо протилежними конотаціями. У випадку з естетичною іронією, вербальним одиницям приписуються не прямо протилежні значення, а ціла гама іронічно-оказіональних сенсів [44, с. 6].

Також одним із ознак типології іронії вважається її локалізація в контексті висловлювання. Іронію, укладену в слові, називають вербальною [11], ситуативною [31] і стилістичною [26]. Іронію, що виходить за рамки слів і словосполучень, відносять до текстової [11], асоціативної [31] і концептуальної [26].

Таку ж класифікацію, тільки не даючи назви типів іронії, наводить А.В. Сергієнко. Вона говорить про два типи іронії: іронія як стилістичний прийом і більш прихований тип іронії, для якого характерний градуальний приріст імпліцитної інформації [62, с. 11]. Дослідники відзначають, що перший тип іронії усвідомлюється негайно, так як контраст між ситуативним контекстом і прямим значенням слова або словосполучення відразу ж породжує сенс, протилежний буквальному. Така іронія служить створенню яскравих деталей та образів в системі художнього твору [75, с. 172]. У другому типі іронії реалізація переносних значень відбувається поступово, нові значення виникають градуально і найчастіше - в рамках цілого твору. Такий тип іронії служить засобом створення художніх образів, розкриття авторської інтенції і світогляду в поступовому розгортанні всього тексту.

Розглянемо докладніше ці типи іронії на прикладі класифікації О.П. Єрмакової. Вивчимо спочатку іронію, закладену в слові та словосполученні. У такому випадку важливо визначити, які частини мови можуть вживатися в іронічному значенні. Так, О.П. Єрмакова виділяє певні групи лексики, які «схильні

до іронії». До них авторка відносить оціночні слова з позитивною і негативною оцінкою (при цьому дослідник зазначає, що випадки іронічного вживання слів зі знаком плюс зустрічаються частіше, ніж випадки іронічного вживання слів зі знаком мінус), слова, що мають номінативне значення, слова з невизначено-кількісним значенням, модальні і займенників слова [25, с. 92].

Розглянемо докладніше типи «схильних до іронії» слів. До оцінних слів, що мають позитивну оцінку, можна віднести такі слова, як *wonderful, sweet, nice, amazing* та інші. До слів з негативною оцінкою, які можуть містити в собі іронічний зміст, належать слова *grief, misfortune, tragedy, trouble, horror* тощо. д. Відносні прикметники також можуть бути «схильні до іронії», якщо в них укладено компонент «цінність», «цінний» або відповідні конотації, наприклад, слова *golden, brilliant*. Серед іменників в іронічному значенні можна використовувати назви професій, посад, соціальних статусів. Тут важливу роль відіграють компоненти «престижність» і «значущість», наприклад, іронія має місце, коли «непрестижну» річ називають модною та дорогою. Тоді навіть найнетиповіші для іронічних контекстів категорії слів, такі як назви тварин, рослин, мінералів, можуть набувати іронічного змісту. Серед дієслів, «схильних до іронії» О.П. Єрмакова виділяє дієслова руху, ментальні дієслова та дієслова, що позначають конкретні фізичні дії. Також для іронічних контекстів характерні слова та словосполучення, що виражають кількість. В основному це випадки, коли велика кількість насмішкливо видається як незначна і, навпаки, незначна видається як велика [25, с. с. 110].

Дослідниця робить висновок, що в іронічному значенні можуть вживатися всі частини мови з системи знаменних слів і системи займенників, а саме: іменники, дієслова, прикметники, прислівники, модальні слова і частки. Що стосується текстової іронії, вона, як зазначає О.П. Єрмакова, дуже різноманітна і не піддається типізації [25, с. 93]. Вона може бути укладена в висловлюванні, реченні, абзаці і тексті. Дослідниця виділяє наступні випадки прояву іронії, що виходить за рамки слова і словосполучення:

- в текст вводиться модальність припущення при тому, що ситуація очевидна, і зміст висловлювання не підлягає сумніву;

- вираз переконаності і упевненості в абсурдному висловлюванні;
- уявлення абсурду як непорушної істини;
- вдаване заперечення очевидного;
- заперечення або применшення негативної характеристики;
- обмеження ступеня позитивної ознаки;
- об'єднання суперечать характеристикам один одного;
- іронічна відповідність й іронічне порівняння;
- абсурдний висновок;
- іронічне заохочення;
- іронічний жаль з приводу «недостатньої» інтенсивності негативної дії;
- знущальне питання [25, с. 110].

Іншу класифікацію пропонує І.Б. Шатуновський. Він протиставляє конкретну та загальну іронію. У разі конкретної іронії протиставляються сенси, що мають конкретний пропозиційний, концептуальний та ілюкутивний зміст. У разі загальної іронії – іронічний вислів не є «двозначним» [71, с. 15]. Це начебто звичайне висловлювання, проте воно несе у собі ті чи інші формальні сигнали іронії: іронічну інтонацію, спеціальні іронічні слова. Конкретну іронію можна поділити на комунікативну та номінативну іронію. При комунікативної іронії іронічно інтерпретується комунікативна одиниця – висловлювання чи ряд висловлювань, відрізок тексту, а за номінативної – частина висловлювання, що служить на позначення характеристики якогось об'єкта дійсності, тобто іронія прихована всередині висловлювання. Комунікативна іронія поділяється на пропозиційну та ілюкутивну іронію. Іронічні вирази першого типу носять діалогічний, дискурсивний та реактивний характер, тобто є реакцією на будь-які попередні дії. Ілюкутивна іронія оперує на висловлюванні як дії. Виділяються також об'єктивна форма іронії, де один зміст іронічного висловлювання є об'єктивно істинним, а інший – об'єктивно хибним, і суб'єктивна форма іронії, з можливо істинним і хибним змістом. Також І.Б. Шатуновський виділяє інтерпретаційну іронію, двозначність якої створюється за рахунок різних інтерпретацій однієї і тієї ж ситуації, і авторську метаіронію. У разі авторської метаіронії оповідання будується

таким чином, що мова героя художнього твору не є іронічною, з його точки зору те, що він говорить, істинно, проте висловлювання, що вкладається автором у його уста, і ситуація та контекст будуються автором таким чином, що стає ясною неістинність цього висловлювання [71, с. 22].

Отже, іронія може виражатися лінгвістичними і паралінгвістичними засобами. Іронія реалізується на всіх рівнях мови за допомогою різних прийомів. На лексико-семантичному рівні іронія може реалізовуватися за допомогою неологізмів, професіоналізмів, okazіоналізмів, метонімії, антитези, антифразу – вживання слів у протилежному сенсі. На стилістичному рівні виділяють такі засоби реалізації іронії, як каламбур, метафора, уособлення, образне порівняння, оксюморон, гіпербола, зевгма, алюзія і перифраз. Для синтаксичного рівня характерні такі мовні засоби створення іронії, як риторичні запитання, градація, удавані вигуки, парцеляція, вставні конструкції, використання трьох крапок, повтори. Існує безліч класифікацій типології іронії, в основі яких лежать різні ознаки. Виділяють види іронії за ознакою її локалізації у висловлюванні, за ознакою залежності від контексту. Слідом за С.І. Похіднею розділяємо іронію на ситуативну і асоціативну. Ситуативна іронія спирається на текстові пресупозиції, в той час як системоутворюючими факторами асоціативної іронії є глобальні текстові, екстралінгвістичні і інтертекстуальні пресупозиції.

1.3. Труднощі відтворення іронії в художньому перекладі

Про переклад зазвичай говорять як про перетворення повідомлення вихідною мовою на повідомлення мовою перекладу. Саме таке визначення перекладу надає Т.А. Казакова [28, с. 45]. Проте П.М. Топер вважає, що під перекладом слід розуміти не тільки сам процес перетворення повідомлення, а й результат цього процесу, тобто новий мовленнєвий твір [67, с. 152]. Крім того, відомий лінгвіст та перекладач В.М. Комісаров вважає, що в процесі перекладу відбувається не просто заміна однієї мови іншою, але в ній стикаються різні культури, різні склади мислення, різні літератури, різні епохи, різні рівні розвитку, різні традиції та настанови [34, с. 67].

Існує кілька видів перекладу, але нас цікавить лише один із них, саме художній переклад. У науковому середовищі досі існують розбіжності щодо визначення специфіки художнього перекладу, але за В.М. Комісаровим під художнім перекладом ми розумітимемо вид перекладацької діяльності, основна мета якого полягає у породженні перекладною мовою мовного твору, здатного надавати художньо-естетичний вплив перекладною мовою [34, с. 100].

Художній переклад має низку особливостей, які визначаються специфічними властивостями, притаманними художній літературі загалом. До них відносяться:

образність художнього твору;

смилова ємність літературного твору, яка полягає у здатності автора сказати більше, ніж говорить прямий зміст слів у їхній сукупності;

національно-культурне забарвлення змісту та форми художнього твору;

тісний зв'язок між епохою, в період якої автор створював твір, і образами, що її відображають;

індивідуальна манера письменника [34, с. 102].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що головна особливість художнього перекладу полягає в тому, що він має справу з мовою не просто в її комунікативній та інформативній функціях, але з мовою, яка виступає в естетичній функції, з мовою, яка служить засобом художнього втілення та носієм естетичної значущості твору. Інакше кажучи, завдання художнього перекладу полягає не лише у передачі численних лексичних і граматичних елементів вихідного тексту, а й у передачі образів і виразних засобів, якими рясніє будь-який художній твір. У результаті текст перекладу можна визнати твором, що має художні ознаки. Він стає невід'ємною частиною літератури мови перекладу.

Іншою важливою рисою художнього перекладу є передача індивідуального стилю письменника. Академік В.В. Виноградов так визначає поняття індивідуального стилю письменника: «Це система індивідуально-естетичного використання властивих даному періоду розвитку художньої літератури засобів художньо-словесного вираження, а також система естетично-творчого підбору, осмислення та розташування різних мовних елементів». Індивідуальний стиль

письменника відбиває художнє бачення автора, створює властивий йому образ світу [12, с. 49].

Щоб передати специфіку авторської манери, перекладач сам має бути наділений письменницьким даром. Ця ідея добре відображена в англійській термінології, яка наголошує саме на творчому характері процесу художнього перекладу: поряд з *literary translation* вживаються терміни *artistic translation*, *creative translation*. Тому відомий перекладач Л.К. Латишев називає художній переклад мистецтвом, плодом творчості, несумісним із буквалістичним ремеслом [41, с. 57]. П.М. Топер вважає художній переклад особливим видом мистецтва, а перекладача – художником особливого роду, що існує зі своїм мистецтвом на прикордонній смузі дотику двох культур [67, с. 154]. С. Е. Landers зазначає, що перекладачі художніх творів працюють із цілими культурами, і підтримує ідею, що вони також є сполучною ланкою культур [87, с. 200].

Також хотілося б трохи зупинитись на питанні критики художнього перекладу. Більшість професійних перекладачів та літературних дослідників погоджуються з тим, що питання, що «добре», а що «погано» у перекладі художніх творів, дуже складне. Труднощі оцінки якості художнього перекладу пояснюється тим, що та сама думка може бути виражена по-різному. Широко відомий факт, що окремі, навіть грубі помилки в перекладі самі по собі ще не є доказом, що переклад поганий, так само як і окремі, найоригінальніші перекладацькі знахідки не можуть бути стовідсотковим гарантом хорошої якості перекладу.

Першорядним критерієм оцінки якості художнього перекладу є не лише близькість тексту до оригіналу, а й збереження індивідуального стилю автора та стилю всього твору. Повна перекладність художнього тексту – це важкодосяжний ідеал. Як зазначає В.М. Комісаров, абсолютна тотожність перекладу оригіналу недосяжна, але це не перешкоджає здійсненню міжмовної комунікації [34, с. 91]. Адекватність художніх перекладів також погано піддається аналізу, оскільки переклад художніх творів є, власне, мовною творчістю. Отже, оцінка якості художнього перекладу може бути незаперечно точною і єдиною.

Переклад іронії розглядається в рамках художнього перекладу, головним завданням якого є, як відомо, не стільки передача інформації, що міститься в тексті, скільки адекватна передача художнього образу. Однак проблема перекладу феномена іронії недостатньо вивчена, і їй присвячено значно меншу кількість досліджень, ніж її філософським і мовним аспектам.

Як ми з'ясували, іронія з точки зору стилістики – це засіб, який виражає насмішку і одночасно несе в собі критику і осуд під маскою прийняття і схвалення, і, навпаки, видає смішне під маскою серйозності [2, с. 38]. Лінгвісти визначають іронію як вживання слів або цілого відрізка тексту в сенсі, протилежному буквальному.

Іронія завжди читається між рядків, і навіть може бути розповсюджена по всьому тексту. Тому можна говорити про певні труднощі, з якими стикається перекладач в процесі відтворення іронії. По-перше, іронія може виражатися в таких мовних одиницях, які самі по собі представляють труднощі для перекладу. По-друге, іронія не є універсальною категорією, і не завжди є можливість перенести іронію з однієї культури в іншу, так щоб вона була адекватно сприйнята представниками іншої культури [2, с. 40]. Нарешті, по-третє, іронія може залишитися непоміченою перекладачем. Як правило, це пов'язано з тим, що перекладач не володіє необхідними фоновими знаннями та ерудицією, для того щоб вловити і реконструювати сенс, закладений автором. Коли перекладач вилучає іронію, яка містить культурно-значиму інформацію, в мові перекладу утворюється функціонально-семантична лакуна.

Традиційно, основними способами відтворення іронії залишаються способи, виділені і рекомендовані Т.А. Казковою. До них відносяться: повний переклад з незначними лексичними і граматичними перетвореннями, розширення вихідного іронічного звороту, антонімічний переклад, додавання смислових компонентів і культурно-ситуативна заміна. Повний переклад спрямований на ретельне відтворення всіх компонентів інформаційної впорядкованості вихідного тексту в одиницях мови перекладу. Такий переклад має місце бути, коли збігаються

соціально-культурні асоціації, і коли це дозволяють словесний і граматичний склад іронічного засобу в оригінальному тексті [28, с. 18].

Розширення вихідного іронічного звороту застосовується, коли сенс іронічного слововживання неочевидний для іншомовної культури. У таких випадках частина компонентів іронії передається, наприклад, у вигляді прислівникових і дієприкметникових зворотів і розширених атрибутивних конструкцій [28, с. 20].

Антонімічний переклад – це переклад з протилежним лексичним або граматичним значенням, тобто заміна позитивної форми в оригіналі на негативну форму в перекладі і навпаки. Антонімічний переклад використовується, коли прямий переклад ускладнює перекладну структуру через відмінності граматичних і лексичних норм, тим самим затемнюючи або взагалі не передаючи зміст іронії [28, с. 28]. В англо-українських перекладах, наприклад, ця трансформація застосовується особливо часто, коли в оригіналі негативна форма вжита зі словом, що має негативний префікс. Також в рамках антонімічного перекладу одиниця вихідної мови може замінюватися не тільки прямо протилежною одиницею мови перекладу, а й іншими словами і сполученнями, що виражають протилежну думку.

Додавання смислових компонентів застосовується в тих випадках, коли потрібно зберегти вихідні лексико-граматичні форми (наприклад, цитати) в умовах інформаційної недостатності аналогічних форм в мові перекладу. Однак нерідко трапляється, що цитата, втрачаючи свою вихідну форму, перестає бути цитатою. Це відбувається при іронічному обіграванні цитат і алюзій. При такому обіграванні образної основи використовуються відомі цитати, ускладнені деякими лексико-граматичними перетвореннями. Хоча, навіть в цьому випадку перетворена цитата повинна бути впізнавана в перекладному тексті [28, с. 38].

Культурно-ситуативна заміна необхідна, коли в іронічному висловлюванні є компоненти, невідомі культурі мови перекладу, але сама іронія повинна бути передана, так як вона є істотною частиною авторського способу вираження. Спосіб культурно-ситуативної заміни полягає у використанні такого виразу вихідної мови, яке передавало б саму іронію ситуації, а не спосіб її вираження. Замість культурно-ситуативної заміни перекладач може використовувати коментар. Перекладацький

коментар надає читачу перекладу необхідну інформацію, зберігаючи вихідну структуру іронії. Однак деякі іронічні висловлювання засновані тільки на культурних асоціаціях і не виходять за рамки вихідної культури. Тоді вони вимагають занадто довгих коментарів, і перекладачеві слід відмовитися від такого способу [28, с. 55].

Деякі дослідники [30; 33; 39] вважають, що, так як іронія може виражатися на всіх мовних рівнях, включаючи рівень тексту і гіпертексту, то і способи перекладу іронії також повинні розглядатися, виходячи з рівневої приналежності засобів створення іронії.

П.Є. Печонкіна і С.Л. Васильєва вивчають способи перекладу іронії в залежності від засобів створення феномена на різних рівнях. Наприклад, на лексичному рівні переклад іронії, вираженої метафорою, вимагає індивідуальних рішень в кожному конкретному випадку. Іноді перекладач може вдаватися до буквального перекладу, іноді застосовувати різні лексичні трансформації. Автори також розглядають способи перекладу іронії, вираженої за допомогою стійких виразів: кліше і фразеологічних одиниць, які часто піддаються авторському переосмислення [53, с. 158]. В такому випадку перекладач вдається до різних способів перекладу, наприклад, до конкретизації сталого виразу або до прийому смислового розвитку східної відповідності в мові перекладу. Іронія, виражена за допомогою парафразу, передається перекладачем із застосуванням граматичних та лексичних трансформацій, які викликані необхідністю підпорядкування правилам мови перекладу. Для перекладу іронії на синтаксичному рівні перекладач може використовувати, наприклад, членування речень, використовуючи більш характерні для цільової мови синтаксичні конструкції і висуваючи на передній план іронічний сенс, закладений автором.

Є.К. Мірошник приділяє особливу увагу іронії, реалізованої на рівні тексту. Дослідник заявляє, що в такому випадку немає ніяких чітко певних правил перекладу іронії, і кожен випадок має розглядатися окремо. Вона зазначає, що вибір перекладацьких стратегій залежить від жанру тексту і його лексичного і граматичного складу. Переклад може бути орієнтований на авторський текст або на

читача [45, с. 192]. Також іронія може передаватися за допомогою різних лексичних трансформацій, наприклад, конкретизацією і модуляцією (смысловим розвитком). Конкретизація являє собою заміну слів або словосполучень вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням слів або словосполученнями цільової мови з більш вузьким значенням. У ряді випадків застосування конкретизації пов'язане з тим, що в мові перекладу відсутнє слово з таким широким значенням [45, с. 18]. Модуляцією або смысловим розвитком називається заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею цільової мови, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці [45, с. 38].

Отже, іронія може викликати великі труднощі в процесі перекладу, в тому числі й художніх творів. По-перше, іронія може виражатися в таких мовних одиницях, які самі по собі представляють труднощі для перекладу. По-друге, іронія не є універсальною категорією, і не завжди є можливість перенести іронію з однієї культури в іншу, так щоб вона була адекватно сприйнята представниками іншої культури. По-третє, іронія може залишитися непоміченою перекладачем. Не можна говорити про існування точних певних правил перекладу іронії, але можна виділити основні правила відтворення іронії згідно з Т.А. Казаковою: повний переклад з незначними лексичними і граматичними перетвореннями, розширення вихідного іронічного звороту, антонімічний переклад, додавання смыслових компонентів і культурно-ситуативна заміна.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІРОНІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

2.1. Лінгвістичні теорії дослідження іронії

У лінгвістиці існує ряд теорій іронії, від традиційного семантичного підходу, який походить від античності, до сучасних підходів, які орієнтуються на прагматичний або когнітивний аспекти. Для вибору методології дослідження варто розглянути деякі з цих теорій.

Традиційний семантичний підхід базується на тому, що іронія є протилежністю між тим, що повідомляється (буквальним значенням висловлювання, або експлікатурою), і тим, що мається на увазі: інтерпретація повідомлення іронії зводиться до заперечення експлікатури. Разом з тим, як вказують критики цього підходу, у багатьох випадках цей спосіб є недостатнім. Ден Спербер і Дейдра Вілсон критикують семантичні теорії іронії за прагматичну неадекватність: якщо зводити сенс іронічного висловлювання до його протилежності, в більшості випадків такі висловлювання були б безглуздими [90; 91]. Це зауваження в цілому є справедливим, тому було б правильніше сказати, що невідповідність висловлювання ситуації сигналізує адресату про те, що мовець використовує іронію. Крім того, традиційний підхід не пояснює, навіщо адресант вдається до такого витонченого методу: замість того щоб прямо висловити свою думку, він вимовляє щось протилежне або таке, що суперечить їй, до того ж ризикуючи бути незрозумілим.

П. Грайс висловлює іншу теорію: для нього іронія нерозривно пов'язана з виразом оцінки або негативного ставлення до якогось явища. Недоліком теорії іронії як заперечення полягає в тому, що вона не пояснює деякі особливі типи іронічних висловлювань [81, с. 182]. Так, існують випадки іронії, за яких застосування заперечення як засобу декодування підтексту буде явно недоречним (у всякому разі, на рівні семантики висловлювання), і не можна стверджувати, що деякі слова висловлювання використовуються у протилежному значенні. До них віднесемо:

1) приклади, в яких мовець висловлює думку, що не суперечить його власним переконанням, сюди ж можна віднести іронічні применшення;

2) іронічний вигук: окличне речення не можна піддати запереченню або перетворити його на протилежне;

3) випадки, коли іронія ґрунтується на тому, що твердження мовця містить очевидну істину [81, с. 197].

Слід згадати і про те, що деякі дослідники наводять приклади іронічних висловлювань, які не мають на меті висловити негативне ставлення. Хоча прототиповий випадок іронії дійсно є критикою під виглядом похвали, можливі і випадки іронічної похвали, яка подається у вигляді критичного зауваження, адже головним, що повідомляється в іронічному висловлюванні, є розбіжність в оцінності між буквального змістом і підтекстом.

Автори, які продовжують працювати в руслі традиційного підходу, реагуючи на критику, розширюють спектр сенсів, що піддаються запереченню для реконструкції підтексту: це може бути як речення, що міститься у висловленні, так і одна з його імплікацій. Р. Гіора розробила теорію іронії як особливого виду заперечення, яке не використовує експліцитні негативні маркери [80, с. 239]. Іронічне висловлювання описує очікуваний або бажаний стан речей і служить вказівкою на те, що реальний стан речей йому не відповідає. Р. Гіора акцентує увагу на тому, що іронія не скасовує буквального значення висловлювання, а також не обов'язково має на увазі протилежне йому значення: в іронічному висловлюванні експліцитний та імпліцитний зміст об'єднуються так, що його сенсом є різниця між ними [80, с. 240].

Маркер іронічного висловлювання – його неправдоподібність або невідповідність контексту. Наприклад, як пише Р. Гіора, іронія порушує вимогу інформативності, будучи або надмірно, або недостатньо інформативною в порівнянні з вимогами контексту. Подібна недоречність висловлювання спонукає адресата до вибудовування імплікатури, часто критичного характеру, яка потім порівнюється з поверхневим значенням висловлювання [80, с. 246].

Теорію Р. Гіори вважаємо продовженням традиційної точки зору, проте додавання у сферу іронічного висловлювання його імплікацій дозволяє пояснити ряд випадків іронії, які зазвичай не охоплюються традиційним підходом. Крім того,

Р. Гіора робить акцент на оцінному компоненті іронічного висловлювання, яке було запропоноване адресантом, про нормальний або бажаний стан речей [80, с. 246].

Існують й інші лінгвістичні теорії дослідження іронії. Однією з них є теорія Дена Спербера й Дейдра Вілсона, яка стверджує, що іронія це відлуння, або відсилання до іншого вислову або думки, дослідники називають свою теорію «ехо-теорія» або теорія релевантності [90]. Розглянемо її постулати детальніше.

Теорія релевантності є спробою поєднання ідеї комунікації як кодування і декодування, з одного боку, і, з іншого боку, уявлення про текст як свідчення про інтенції мовця. Розглядаючи повідомлення як засіб передачі інтенції його автора, адресат намагається виявити найрелевантніший зміст в умовах конкретного контексту. Вивчення іронії в рамках теорії релевантності призвело до створення принципово нової теорії, яка внесла значне пожвавлення в дискусію, присвячену цьому феномену [90, с. 296].

Д. Спербер та Д. Вілсон знаходять серйозні недоліки в традиційному підході розуміння іронії, а також виступають з критикою теорії П. Грайс про іронію як порушення однієї з максим: на їхню думку, настільки поширений феномен за визначенням не може бути девіантним. Як вважають ці дослідники, явище вторинної номінації, до якого відносяться метафора й іронія, не слід вважати результатом порушення мовних норм: сприйняття образної мови підпорядковується тим же правилам, що і сприйняття «буквальних» висловлювань: так, текст інтерпретується як іронічний, якщо таке значення є доречним [90, с. 297].

Зосередивши увагу на прагматичній функції іронії, Д. Спербер і Д. Вілсон виступили з теорією іронії як відлуння, згідно з якою головним компонентом сенсу іронічного висловлювання є відлуння, або відсилання до якогось іншого вислову або думки. При цьому автор іронічного висловлювання хоче так чи інакше відсторонитися від висловлювання-антецедента, висловити несхвалення або насмішку [90, с. 297].

Таким чином, іронія відсилає до іншого вислову, думки (реальної чи уявної), стереотипу, із загальноприйнятою точкою зору або цінностями, очікувань («standard

expectations»), бажаної ситуації. Метою іронії є вираз (негативного) ставлення до «цитованої» точки зору, стереотипу.

Перевага такої концепції полягає в тому, що вона здатна пояснити ряд випадків іронії, які є труднощами для семантичної теорії. Дослідники переконливо показують, що один і той же вислів, в залежності від контексту, може бути як іронічним, так і буквальним. Найбільш переконливий аргумент про те, що наявність висловлювань-антецедентів уможливорює інтерпретацію висловлювання як іронічного або підвищує ймовірність того, що воно буде сприйнято як іронічне [90, с. 298].

Факт існування ехо-іронії є незаперечним, однак здатність теорії Д. Спербера і Д. Вілсона переконливо пояснити всі випадки іронії викликає сумніви. Пошуки підходу, що володіє більшою пояснювальною силою, призвели до створення альтернативних теорій іронії. Серед інших існує думка про те, що іронія виникає у вадку, коли людина грає і надягає маску [89, с. 175]. Інтерпретацію такого уявлення знаходимо в наступній лінгвістичній теорії іронії, де вона розглядається як удавання.

Теорія іронії як удавання була запропонована Гербертом Кларком і Річардом Геррігом. Згадані автори спираються на аналіз іронії П. Грайс, який, як і автори теорії відлуння, вважав іронію тісно пов'язаною з вираженням негативного ставлення до чого-небудь або (негативної) оцінки будь-якого явища, але також додали вкрай важливе, на їхню думку, зауваження про те, що іронізувати означає удавати. До того ж, адресат хоче, щоб його удавання виявили, але все ж він не заявляє про це відкрито. Г. Кларк і Р. Герріг стверджують, що той факт коли мовець, іронізуючи удає із себе іншого, пояснює те, чому люди не використовують фразу «висловлюватись іронічно» [79, с. 121].

Пояснюючи, в чому саме полягає удавання іронії, Г. Кларк і Р. Герріг звертаються за відповіддю до Р. Фаулера, який пише про те, що іронічне висловлювання передбачає дві аудиторії, одна з яких розгадує удавання, а інша, через свою наївність, сприймає його всерйоз. В результаті кожна з аудиторій

інтерпретує висловлювання особливим способом, і між автором і тими, хто вбачає іронію, встановлюється особливе взаєморозуміння [79, с. 122].

Звісно, незважаючи на твердження Г. Кларка і Р. Герріга про протилежне, їхній аналіз має багато спільного з теорією іронії Д. Спербера і Д. Вілсона в її пізньому варіанті: обидві теорії виходять з того, що автор бере на себе відповідальність за буквальний зміст свого висловлювання – він вимовляє його несерйозно або цитує чужу думку. При цьому читач використовує ідеї або думки свого «персонажа», що не так далеко від творчого цитування. Як удавання, так і вільне цитування ґрунтуються на використанні чужої мови [79, с. 123].

Подібність в підходах Г. Кларка і Р. Герріга, з одного боку, і Д. Спербера й Д. Вілсона, з іншого, спонукали деяких дослідників спробувати об'єднати переваги обох підходів в одній гібридній теорії («attributive-pretence accounts»), однак такі концепції не привнесли у вивчення іронії нічого принципово нового [90, с. 172]. Іронічне висловлювання виражає негативну оцінку і залучає адресата в процес конструювання оцінної позиції мовця, оскільки вона присутня у висловлюванні тільки імпліцитно. Таким чином, для того щоб правильно інтерпретувати зміст іронічного висловлювання, важливо не стільки зрозуміти, чи щирий адресант, скільки реконструювати ті ціннісні судження, на яких ґрунтується іронія.

Отже, іронія характеризується подвійним баченням, оскільки в іронічному висловлюванні об'єднуються й одночасно протиставляються дві точки зору. Зіставлення двох планів призводить до формування оцінної складової іронічного сенсу. Іронія може створюватися за допомогою мовних засобів різних рівнів, які дозволяють вибудувати відповідний ефект подвійності. При цьому імпліцитний характер справжнього сенсу іронії означає, що адресат активно залучений в процес конструювання змісту. Іронія може розглядатися не тільки як характеристика тексту, а й як результат його інтерпретації адресатом. У лінгвістиці існують різні теорії дослідження іронії, серед яких виділяємо семантичну (традиційну), теорію іронії як заперечення, ехо-теорія та теорія іронії як удавання.

2.2. Аспекти дослідження іронії в художньому перекладі

На думку Г. Поспелова, художній переклад є найвищою формою перекладацької діяльності і при цьому представляє принципову і складну частину загальної проблеми перекладу [58, с. 12]. Сьогодні інтерес до художнього перекладу зростає. Це багато в чому пов'язано з тим, що в суспільстві зростає інтерес до літератури та культури загалом [58, с.13].

Особливістю художнього перекладу є необхідність передачі особливого стилю, естетики та емоційності, які автор вклав у текст. При здійсненні художнього перекладу перед перекладачем стоїть найскладніше завдання зберегти первісний авторський задум шляхом точного підбору еквівалентів у мові перекладу. Він має створити текст, що максимально близько передає оригінал в іншомовній культурі.

Саме художній переклад викликає найбільше суперечок у науковому середовищі – багато вчених вважають, що подібні переклади мають виконуватися у вигляді творчих пошуків художніх співвідношень, а мовні відповідності відіграють меншу роль. Інші вважають, що мета художнього перекладу полягає у відтворенні твору мовою перекладу. У цьому підході розглядають адекватність, точність та повноцінність художнього перекладу.

У цьому точність перекладу художньої літератури відрізняється від точності перекладу інших типів тексту. При перекладі художньої літератури допустимі заміни одного стилістичного прийому іншим, що робить рівний ефект, якщо перекладач вважає це за необхідне [42, с. 18]. Художньому твору завжди притаманний національний колорит та яскраві засоби виразності оригінальної мови. На цьому ґрунтувався невірний висновок про неперекладність.

Теорія неперекладності була багаторазово спростована «живою перекладацькою практикою, чудовими роботами плеяди талановитих перекладачів» [15, с. 5]. В.М. Комісаров зауважує, що неможливість відтворити в перекладі якусь особливість оригіналу є лише окремий прояв загального принципу нетотожності змісту двох текстів різними мовами [34, с. 14]. І.С. Алексєєва стверджує, що складність перекладу, пов'язана зі складністю оформлення естетичної інформації в тексті, і перекладаність – не те саме. Як аргумент проти теорії неперекладності

І.С. Алексєєва наводить приклад книги, які довгий час вважалися неперекладними, але в результаті набули перекладну версію [1, с. 76]. Теорії неперекладності протиставлено принцип абсолютної перекладності, яка критикується за надмірне узагальнення, у результаті роль мови у процесі пізнання втрачається.

На сьогоднішній день немає однозначного тлумачення поняття іронії, яке широко використовується в різних галузях гуманітарних знань (культурології, літературознавстві, стилістиці, риториці, філософії та лінгвістиці). Визначення іронії різні: «її називають і стилістичним прийомом, що служить для посилення та прикраси мови, і найтоншим механізмом (способом) думки, та естетичною установкою (естетичною складовою мислення). Іронія – один із видів алегорії, специфіка якого у тому, що справжній сенс прихований і протиставляється сенсу явному. Іронія – мистецтво парадоксу, за допомогою якого в одній і тій же мовній формі стикаються антонімічні смисли та протилежні оцінки» [110].

У лінгвістиці найчастіше вдаються до визначення іронії, представленому І.Р. Гальперінін: «Іронія – це стилістичний прийом, який створює взаємодію двох типів лексичних значень: предметно-логічного і контекстуального, заснованого на протилежності. Таким чином, ці два значення фактично взаємовиключають одне одного» [17, с. 133].

З погляду сучасної лінгвістики та теорії перекладу феномен іронії все ще залишається недостатньо вивченим. Це зумовлено тим, що іронія є складним мовним і ментальним явищем, яке не завжди виражене експліцитно, що ускладнює дослідження. У різних текстах іронію висловлюють різні лінгвостилістичні засоби. «Іронічне значення може реалізовуватись у контексті слова, або в мікро-контексті, у контексті фрагмента тексту, або макроконтексті, і контексті цілого твору, або мегаконтексті» [17, с. 173].

Контекст є невід'ємним у формуванні іронічного сенсу, причому його роль є досить значущою у письмових текстах і особливо в творах художньої літератури, де організація контексту виступає в якості основного фактора формування іронії [18; 38].

Дослідження іронії зазвичай відбувається на прикладі окремих речень, іноді діалогів і мікроконтексту, але такий підхід критикується як занадто вузький [44; 46]: для правильної інтерпретації іронії необхідно враховувати широкий контекст, а для вивчення сприйняття іронії необхідно звертати увагу на реакцію на неї учасників комунікації. Якщо мова йде про художній або публіцистичний текст, то авторська іронія може розгортатися в рамках всього тексту, і тоді для її оцінки потрібен мегаконтекст [45, с. 38].

До того ж, іронія має ряд особливостей, які впливають на її розуміння у певному контексті, як вже зазначалось, однією з них є двозначність: імпліцитність та експліцитність. Говорячи про імпліцитну інформацію, треба згадати про підтекст. Підтекст – це внутрішній, мається на увазі, словесно не виражений сенс висловлювання, тексту. Іронія часто формує свій підтекст твору. Підтекст який завжди адекватно розуміється читачем, оскільки від правильного сприйняття підтексту залежить вірна інтерпретація твору, то ключове значення розуміння підтексту іронії має контекст. Так ми підійшли до другої особливості іронії – контекстуальності. Іронія реалізується неодмінно у контексті, і саме контекст дозволяє розпізнати та декодувати іронію. Контекст – це вказівний мінімум, необхідний для розкриття іронії, і чим він ширший, тим складнішою є іронія. Так, наприклад, іронія може реалізовуватися в рамках речення, абзацу чи навіть цілого тексту [50, с. 10].

Л. Хатчеон вважає, що іронія нерозривно пов'язана з контекстом, в якому вона реалізується. На думку цього автора, іронія – дискурсивна стратегія, яку неможливо зрозуміти поза її втілення в контексті [83, с. 86].

Типологія контекстів за обсягом текстової одиниці, в рамках якої реалізується іронія, включає в себе мікроконтекст (рівень речення), макроконтекст (рівень абзацу) і мегаконтекст (текстовий рівень) [83, с. 100].

Т. І. Клименко виділяє чотири основні типи формування іронічного сенсу контекстів, в рамках яких явище іронії розглядається в лінгвістичних дослідженнях [33, с. 88]:

- 1) ситуаційний (знання соціально-історичного аспекту);

- 2) паралінгвістичний (просодика, жести і міміка);
- 3) лінгвістичний (лексичний і синтаксичний);
- 4) екстралінгвальний (культурологічний), або вертикальний.

Всі чотири типи контекстів беруть участь в інтерпретації іронічного висловлювання, причому паралінгвістичний контекст може бути представлений в письмовому тексті у вербалізованому вигляді. Дослідник вводить поняття іронічного контексту, який визначається як «мовна ситуація невідповідності одних властивостей мовної системи іншим її властивостям, або невідповідність однієї семіологічної системи іншій, де мовець формулює комунікативно-когнітивну ситуацію і невідповідності» [33, с. 8].

«Іронія служить одним із засобів втілення емоційності та експресивності тексту. Прагматичний аспект використання іронії полягає в тому, що за допомогою її автор отримує унікальну можливість висловити своє критично-насміхнене ставлення до описуваних об'єктів, подій або реалій, включаючи широкий діапазон емоційних відтінків (від удаваного захоплення, легкого глузування до злого глузування, натяку, обурення, ворожості, презирства, обурення) і при цьому жодним чином не образити і не зачепити почуття та гідність об'єкта. Іронія не тільки робить мову експресивнішою і висловлює позицію автора з різних питань, а й служить досягненню головної мети – надати емоційний вплив на свідомість цільової аудиторії, перетворити її погляди і прийняти погляду адресата» [33, с. 8].

Функції іронії різноманітні, але основний зазначає І.А. Солоділова є оцінна: «У самій іронії як прийомі вже закладено функцію вираження оцінки, тому автор тексту виконує два завдання: висловлює своє ставлення до описуваних подій і цим впливає на читача чи глядача» [113]. У зв'язку з цим «в процесі перекладу іронії перекладач має виконувати подвійне завдання: по-перше, здійснити сам факт перекладу, тобто передати фактуру написаного, а по-друге, відобразити позицію автора. При цьому перекладач повинен зберегти манеру та стиль оригіналу, і якщо фраза в оригіналі покликана викликати у читача посмішку, то речення у перекладі має викликати ту саму реакцію у носія мови перекладу» [57, с. 113]. Т.М. Клименко вважає, що для адекватного перекладу іронії необхідно інтерпретувати оцінний

іронічний зміст. «Така інтерпретація ґрунтується на знанні фактів дійсності, зумовлених національною ментальністю, а також знанні лінгвостилістичних засобів побудови іронічного сенсу» [33, с. 26]. Дослідник вважає, що при передачі іронії «перекладач повинен не тільки добре знати ситуацію в країні мови оригіналу та розуміти основу іронічних кодів автора, але й мати чітке уявлення про те, як те чи інше висловлювання сприйме читач, не знайомий із культурою країни оригіналу» [33, с.103].

Також обов'язковим компонентом іронії є сигнали іронії. Вони допомагають знайти наявність іронічного змісту. І.Б. Шатуновський виділяє формальні та семантичні сигнали іронії. До формальних сигналів належать паралінгвістичні знаки та спеціальні слова. Перші включають усмішку, посмішку, усмішку, нахил голови, погляд, хмикання та інтонацію. До других належить вживання таких слів, у яких фіксована функція сигналізації іронії, вживання високих слів, які стосуються наукового й офіційно-ділового стилів у звичайних ситуаціях. До семантичних або змістовних сигналів іронії відноситься найнавмисніше «хибна», аномальна семантика висловлювання, яка сприяє створенню комічного ефекту та має комічний характер [71, с.10].

Іронія часто розглядається як феномен поєднання своєї і чужої (об'єкта іронії) думок. Так, смисловим ядром іронії, згідно з Н. В. Веселовою, є «семантична неоднозначність, що виникає в результаті інтертекстуальної «гри» з різними кодами і мовами» [13, с. 3].

Така теорія співзвучна з когнітивним підходом до вивчення цього явища. В останні десятиліття були зроблені спроби опису іронії із залученням термінологічного апарату когнітивних наук, включаючи поняття метарепрезентації й індивідуальної теорії психіки («theory of mind»).

Під репрезентацією розуміємо відображення об'єкта або ситуації, яка має місце в реальності. Репрезентації – наприклад, малюнок або речення – можуть самі служити об'єктом для репрезентації. Таким чином народжуються мета репрезентації – репрезентації репрезентацій, або репрезентації вищого рівня. У когнітивних науках у фокусі уваги, як правило, знаходяться ментальні репрезентації, але

застосування цього терміна не обмежується ментальними феноменами. Так, в лінгвістиці під мета репрезентаціями розуміють деякі види складних речень, а саме конструкції, які відображають метакогнітивні процеси – «ментальні стани особливого роду, змістом яких є ... інший ментальний стан» [13, с. 5]. Такі структури можна вважати мовними аналогами ментальних метарепрезентацій.

У когнітивних дослідженнях поряд з поняттям метарепрезентації використовується поняття індивідуальної теорії психіки, під яким розуміємо здатність приписувати іншим людям ментальні стани. Гіпотеза про те, що в процесі розуміння іронії беруть участь складні когнітивні процеси, знаходить підтвердження в психолінгвістичних експериментах [42, с. 16].

Теорія психіки та здатність до метарепрезентації необхідні як для породження, так і для інтерпретації іронії. Автор іронічного висловлювання метарепрезентує його експліцитний зміст, внаслідок чого між ним і вираженою точкою зору створюється іронічна дистанція. У свою чергу адресат повинен прийти до висновку, що висловлювання суперечить істинним переконанням мовця, що можливо завдяки теорії психіки. Слід зазначити, що у своїй інтерпретації іронічних висловлювань адресат спирається на доступну йому контекстуальну інформацію, включаючи свої знання про переконання мовця і його ціннісну картину світу.

Багато дослідників, у тому числі І. В. Арнольд [2], І. А. Солоділова [113], Р. Гіора [80], відзначають тісний зв'язок між іронією та оцінністю, яка визнається важливим або навіть центральним компонентом сенсу іронічного висловлювання, тому розглянемо аксіологічний аспект дослідження іронії.

Е. М. Вольф пропонує розглядати оцінку як особливу модальність, яка накладається на дескриптивний зміст мовного вираження [16, с. 1]. Розвиваючи цю думку, В. Н. Телія визначає оцінну модальність як «зв'язок, що встановлюється між ціннісною орієнтацією мовця чи слухача і позначається реалією, що оцінюється позитивно або негативно за будь-якими критеріями згідно зі «стандартом» буття речей або стану справ в якійсь картині світу, що лежить в основі оцінки» [68, с. 38]

Оцінність тексту складається зі значень, які реалізуються на всіх рівнях мови – фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Надзвичайно

важливу роль в процесі вираження оцінки відіграє просодика, яка, крім інших функцій, активно використовується як маркер іронічного сенсу в мові. Оцінність часто визначається висловлюванням в цілому; проте описувана ситуація також розглядається у ціннісній картині світу [68, с. 55].

Для іронічних висловлювань характерне вираження цінностей, які не поділяють автор і аудиторія. У. Бут приходять до висновку, що читач відкидає структуру цінностей, яка імпліцитно закладена у висловлюванні і при цьому не може допустити думки, що таких цінностей дотримується автор, з чого випливає необхідність інтерпретувати висловлювання іронічно [75, с. 35]. Важливо, що адресант не тільки відкидає відображені в повідомленні переконання, але й має підстави вважати, що саме цього чекає від нього автор висловлювання, причому контраст між ціннісною картиною світу і висловлюванням служить сигналом іронії.

Семантика оцінних мовних актів визначається прагматичною ситуацією. Оцінні мовні акти характеризуються невизначеністю перлокутивного ефекту. Одне і те ж висловлювання можна інтерпретувати як похвалу, лестощі або іронію. Ясність в цьому випадку може внести контекст або інтонація мовця. Крім того, Е. М. Вольф розглядає особливий вид іронічних експресивів, що відрізняються семантичною інверсією при оцінці: в таких мовних актах використовуються номінації з інвертованим знаком оцінки. Як правило, вони висловлюють негативну оцінку при зовні позитивному значенні [16, с. 38]. Очевидно, що такий тип висловлювання є окремим випадком антифразу.

Проаналізувавши вищевикладене стверджуємо, що оцінка виражається широким спектром засобів, як власне мовними (морфологічними, синтаксичними, лексичними, фонетичними), так і посиляються на картини світу. Картина світу й оцінні стереотипи відіграють ключову роль в реалізації оцінного аспекту іронії. Способи створення іронічного ефекту включають порушення максими скромності, семантичну інверсію при оцінці й моделювання помилкового оцінного стереотипу.

У якості критерію оцінки перекладу традиційно використовується термін «еквівалентність», який визначається як «збереження відносної рівності змістовної, смислової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації,

що міститься в оригіналі і перекладі» [3, с. 19]. При цьому в кожному конкретному випадку на характер еквівалентності впливає функціонально-стилістична приналежність тексту оригіналу. Так, якщо мова йде про літературний твір, завданням перекладача стає максимальна передача естетичної цінності і художньої своєрідності першотвору. В. С. Виноградов підкреслює, що еквівалентність перекладу та оригіналу передбачає передачу в тому числі імпліцитних смислів і елементів тексту, що надають емоційний вплив на реципієнта [12, с. 20]. Іронія не тільки є емотивно-експресивним засобом, а й, як зазначає Ж. Є. Фомічова, служить засобом характеристики персонажів, створення образів і втілення ідей художнього твору [69, с. 18], що зумовлює необхідність відображення іронії в перекладі.

Переклад іронії в художній літературі рідко виділяється як окрема проблема в перекладознавстві, незважаючи на особливі завдання, які він ставить перед перекладачем. По-перше, передача іронічних висловлювань вимагає правильної інтерпретації, яка передбачає виявлення і коректне декодування повідомлень, створених автором з іронічною інтенцією.

По-друге, імпліцитний сенс висловлювання і тексту в цілому є джерелом особливих перекладацьких проблем [19, с. 53]. Нерідкі випадки, коли еквівалентна передача вираженого сенсу сама по собі може забезпечувати передачу сенсу, який лише мається на увазі, однак найчастіше в процесі перекладу співвідношення експліцитного й імпліцитного сенсів змінюється.

Т. А. Казакова відзначає, що проблема іронії в перекладі часто викликана відмінностями між способами вираження іронії, прийнятими в різних культурах; додаткові труднощі можуть бути пов'язані з присутністю в іронічному контексті елементів, специфічних для вихідної культури. На підставі аналізу прикладів автор рекомендує використовувати такі прийоми перекладу іронії: повний переклад з незначними лексичними або граматичними перетвореннями; розширення вихідного іронічного обороту, під яким мається на увазі вербалізація частини підтексту; антонімічний переклад; додавання смислових компонентів; культурно ситуативна заміна [28, с. 210].

Розглядаючи механізм перекладу іронії, можна зробити висновок, що він включає кілька етапів: перший передбачає інтерпретацію іронії, її декодування в українській та англійській мовах за допомогою виявлення її експліцитної та імпліцитної оцінності. При цьому необхідно враховувати цілі іронічного висловлювання – критику чи схвалення у формі дружнього чи грубого докору, які сприяють його адекватному розумінню на комунікативно-прагматичному рівні.

Другий – спрямований на визначення іронії в оригінальному тексті та пошук засобів передачі іронічного висловлювання з англійської на українську мову. Для вирішення цього завдання перед перекладачем стоїть альтернатива – використовувати прийом повного перекладу іронічного висловлювання, коли іронія передається іронією, або знайти інший спосіб її можливої адекватної передачі, який максимально зберігав би єдність форми та змісту оригіналу.

Отже, іронія як мовне явища поєднує і порівнює дві точки зору, одна з яких виражається у висловленні експліцитно, а друга реконструюється завдяки контексту та екстралінгвістичних знань. Функція іронічного висловлювання, як правило, полягає у вираженні авторської оцінної позиції, причому спектр висловлювання оцінок різноманітний. Аксиологічна складова визнається важливим або навіть центральним компонентом сенсу іронічного висловлювання. Оцінність реалізується на всіх рівнях мовної системи, а її основою є оцінні стереотипи та ціннісна картина світу. Передача імпліцитних смислів в процесі перекладу художнього твору важлива для досягнення еквівалентності, але при цьому відтворення іронії ускладнюється лексичними, граматичними і культурними відмінностями між мовами.

2.3. Методи дослідження іронії у перекладі твору О. Гакслі «Жовтий Кром»

У попередньому розділі ми зазначали, що іронія представляє безумовний інтерес дослідження її в художньому тексті, в якому зазначений феномен постає як спосіб відображення неявної оцінної позиції автора, виступає елементом його світогляду, формує його ідіостиль, розкриваючи не тільки письменницьке кредо, а й лейтмотив твору. На нашу думку, найкраще всі ці категорії виражені у романі

«Жовтий Кром» англійського письменника О. Гакслі, тому цей твір слугує матеріалом нашого дослідження. У зазначеному творі О. Гакслі виражає свої ідеї щодо побудови суспільства, соціального статусу та відносин, які є актуальними і на сьогодні. Це обумовлено тим, що іронія О. Гакслі спрямована на проблеми освіти, філософії, культури і міжособистісних відносин, тобто теми, які залишаються ключовими і сьогодні, оскільки сама природа людини, її почуття і емоції, прагнення до прогресу і пошуку свого місця в житті завжди будуть важливі. О. Гакслі є типовим представником своєї нації, тому саме на прикладах його іронії і її перекладу на українську мову можна зрозуміти, яке місце займає іронія в житті британців.

Олдос Гакслі – англійський письменник, який стояв біля джерел роману ідей (або так званого «інтелектуального роману»). Саме «Жовтий Кром» став першим яскравим твором письменника, який зробив його впізнаваним. Незважаючи на те, що «Жовтий Кром» є романом ідей, оригінальність автора полягає в тому, що ці ідеї не діють самотійно – вони є продовженням носіїв. Більше того, зіштовхуючи протягом усього роману духовне (Денніс) і сексуальне (Енн), О. Гакслі не загострює конфлікт, а робить усе можливе, щоб ці два персонажа почала примирення між собою. Для створення портретів головних героїв О. Гакслі використовує прийом стилізації. Досліджуючи цей твір, ми зіткнулися з тим, що стилізація дуже схожа на явище «іронії». Саме тому ми розмежували терміни «іронія» та «стилізація». Стилізація – це навмисна і явна імітація того чи іншого стилю, повне чи часткове відтворення його найважливіших особливостей. Існують такі види стилізації: соціально-мовленнєва, жанрова, стильова, фольклорна, історична та ін. Однією з форм вираження стилізації є переспів. Стилізація у художньому тексті виконує такі функції: усунення, діалогічна, створення образу. Що ж до стилізації у портретуванні героїв, то автор найчастіше використовує такі стилістичні прийоми, як епітети, метафори та інші, вживання характерної лексики, іронічне зображення героя під образ з допомогою зіткнення різних ідей.

Роман «Жовтий Кром» - це, мабуть, найсвітліша книга О. Гакслі. Невиразний юнацький смуток та уїдлива іронія, від якої не втекти людським дивинам і

дивацтвам, - ось дві рівноправні стихії, що створюють трохи умовну атмосферу цього роману та його неповторну інтонацію. У «Жовтому Кромі» є вже всі прикмети того типу роману, який отримав назву «інтелектуального» і одним із батьків якого небезпідставно вважається Олдос Гакслі. Проте більш точним є інше визначення – «роман ідей». Цим терміном, до речі, користувався і сам письменник, який добре знав сильні та слабкі сторони свого обдарування.

Незвичайність, гротескність, деяка жахливість персонажів має місце у романі, написаному на початку періоду реалістичної сатири у творчості письменника. Сенса творчих досягнень Гакслі-іроніста не стільки у створенні дотепних шаржів, що запам'ятовуються, скільки в художньому зіткненні різних, часто зовсім протилежних позицій і концепцій, парадоксальних методів і систем мислення. У ранньому творі О. Гакслі іронія була грізною зброєю, за допомогою якої він розвінчав ідеї та думки, які представлялися йому хибними та нікчемними.

Якщо розглянути персонажів «Жовтого Крома» у цьому аспекті, виявиться, що майже всі вони показані в іронічному ключі. Такий насамперед центральний персонаж Денніс Стоун. Він романтичний і водночас обурливо банальний, сповнений рефлексії і одночасно заздрить упевненому в собі художнику Гомбо, закоханий у красуню Енн і боїться цього кохання, жадає пізнання та творчої реалізації, але нічого не знає про світ і копається у сфері чистих ідей та книжкових уявлень. Язичницький, природний, як дихання, гедонізм Енн висвічує всю непристосованість Денніса до реального життя, нездатність до будь-якого кроку, вчинку, навіть у плані суто особистих відносин.

Перший роман О. Гакслі побудований, виходячи з класичних зразків XVIII століття. Він складається з ряду епізодів, педнаних між собою лише загальним місцем дії, тому в нього легко та органічно влітаються вставні новели. Така вільна композиція дозволяє автору вільно вводити чи прибирати зі сцени будь-якого персонажа за необхідності. У «Жовтому Кромі» немає розвитку характерів, вони статичні, немає психологічної глибини, але є щедрий розсип теорій та думок, багатство гостро поставлених питань, які можуть хвилювати не лише Олдоса Гакслі, а й багатьох інших письменників XX століття. Причому кожен персонаж книги

висловлює деяку персоніфіковану ідею, але ця ідея ніколи не залишається лише ілюстрацією. Вона жвава, одухотворена дотиком уїдливого пера, і тому особистість, що її втілює, індивідуальна та неповторна.

Творчість Олдоса Гакслі, звісно, не вичерпується одним твором. Вона широка і багатогранна. Крім романів, які принесли письменникові світову популярність, у першій чверті минулого століття було опубліковано чотири збірки віршів та книгу оповідань. Літературна спадщина О. Гакслі – результат чотирьох з лишком десятиліть творчої діяльності – вражає універсальністю та різноманітністю інтересів письменника. Вона включає вірші, оповідання, дорожні нариси, історичні біографії, критичні есе про літературу, живопис, музику, філософські трактати. Одним із найважливіших досягнень письменника стало створення так званого «роману ідей». Особливістю такого роду романів є те, що характер кожного персонажа повинен з'ясуватися, наскільки це можливо, із висловлюваних ним ідей. Це можна досягти, оскільки теорії є розумним обґрунтуванням почуттів, інстинктів і настроїв людини.

Іронія в художньому романі «Жовтий Кром» експлікується за допомогою різнорівневих мовних засобів, що містять внутрішні механізми формування іронічного сенсу. При цьому вибір засобів вираження іронії, в своїй сукупності дозволяють розкрити складний ідейний задум автора як в окремому творі, так і на рівні жанру, визначається інтенціями і ціннісними орієнтаціями учасника. Всі ці особливості потрібно адекватно відтворити у перекладі. Саме цей аспект і є головною метою нашого дослідження. Саме мета і завдання нашого дослідження визначили вибір комплексної методики дослідження, що включає методи описового, семантико-стилістичного, контекстуального, порівняльного аналізу, а також метод кількісних підрахунків. Розглянемо кожен з них детальніше.

В процесі розгляду теоретичного матеріалу дослідження ми використовували описовий метод, який є способом представлення мовних понять та фактів. Цей метод виходить із презумпції, що мова складається з ієрархічно упорядкованих дискретних понять (мовних одиниць), кожне з яких має унікальний набір ознак (властивостей) і утворює особливий клас, що співвідноситься з певними правилами з безліччю спостережуваних фактів [111]. Наприклад, в мові на рівні слів

виділяються лексичні класи, іменовані частинами мови, а кожна частина мови характеризується великою кількістю граматичних категорій, які в свою чергу характеризуються великою кількістю значень. Такий опис мови є особливого роду класифікацією, до якої висуваються певні вимоги. Описовий метод передбачає встановлення понять та мовних явищ і зв'язків, що існують між ними. Ці поняття та явища визначаються за допомогою системи необхідних і достатніх ознак. Ця система ознак повинна бути максимально повною, тобто охоплювати всі об'єкти, що входять в зазначене поняття, і в той же час максимально вузькою, тобто виключати всі об'єкти, які в нього не входять [111]. В рамках описового методу ми проаналізували поняття іронії, вимог, які ставляться для розкриття повноти цього явища, тобто виділення всіх особливостей та ознак, які виражає іронія в художньому тексті.

Семантико-стилістичний метод направлений на аналіз взаємозв'язку мовних засобів і загального стилістичного забарвлення функціональних стилів, яке базується на семантико-стилістичних зв'язках мовних одиниць різних рівнів. Цей метод виявлення так званого стилістичного маркування слів і виразів, тобто наявності оцінних, експресивних, стилістичних компонентів, які безпосередньо присутні в системно-мовній семантиці слова і відображаються безпосередньо в системі різноманітних стилістичних засобах мови [111]. Завдяки семантико-стилістичного методу ми виділили стилістично забарвлені мовні засоби, які використовуються для вираження іронії у досліджуваному творі О. Гакслі.

Метод контекстуального аналізу – це метод виявлення прихованих комунікативних намірів або установок автора / мовця, в тому числі прийомів маніпулятивного впливу [111]. Контекстуальний метод часто застосовується тоді, коли одиниця мови аналізується в складі контексту, виділеного з тексту і об'єднаного мовною одиницею, яка в контексті реалізує і актуалізує своє значення. Контекстуальний аналіз часто використовувався при семантичному аналізі слів [111]. Ми використали метод контекстуального аналізу для того, щоб проаналізувати досліджуваний текст, в якому використано лексичні, синтаксичні та

стилістичні засоби вираження іронії, та визначити залежність їх значення від контексту та інтенції автора.

Порівняльний метод – це метод аналізу запозичених слів, при якому зіставляються значення слова в англійській мові і значення його лексичного еквівалента в мові-джерелі, тобто у нашому випадку, українській. Порівняльний метод в лінгвістиці застосовується для вирішення як теоретичних, так і практичних завдань. В процесі перекладу встановлюються певні відносини між текстами на різних мовах, ми вважаємо доцільним використання процедури порівняльного аналізу [111]. Порівняння тексту перекладу з його оригіналом надає цінні дані про ступінь близькості змісту і структури оригіналу перекладу, способи досягнення еквівалентності, стандартних прийомів перекладу і т.д. Оскільки перекладач зазнає впливу іншомовного оригіналу, він часом порушує норму мови перекладу. Важливо відзначити, що саме порівняльний аналіз виявляє такі порушення досить часто, і розглядає їх як помилки перекладу [111]. У нашому дослідженні порівняльний метод використовується для зіставлення оригінального англійського твору «Жовтий Кром» автора О. Гакслі з текстом його українськомовного перекладу задля порівняння мовних засобів вираження іронії та способів їх перекладу.

Метод кількісних підрахунків встановлює частотність тих чи інших фонем у слові, частоту використання тієї чи іншої мовної одиниці в певному тексті або в мові в цілому, типовість конкретних мовних явищ для певного періоду розвитку мови або для певного мовного стилю [111]. З цією метою часто використовуються різні способи індексації, що визначають кількість вживань аналізованої форми (або слова) на кожні 100 слів тексту. Ми використовуємо метод кількісних підрахунків задля аналізу частоти використання мовних засобів створення іронії на різних рівнях, а також для визначення відсоткового співвідношення перекладацьких трансформацій та способів, використаних в процесі відтворення іронії в досліджуваному творі.

Отже, роман «Жовтий Кром» англійського письменника О. Гакслі слугує матеріалом нашого дослідження. Для дослідження іронії, а також аналізу її відтворення у перекладі, ми вдалися до комплексної методики дослідження, що

включає описовий метод, який ми використали для розкриття повноти цього явища, тобто виділення всіх особливостей та ознак, які виражає іронія в художньому тексті; семантико-стилістичний метод, який дозволяє виділити стилістично забарвлені мовні засоби, які використовуються для вираження іронії у досліджуваному творі О. Гакслі; метод контекстуального аналізу для аналізу досліджуваного тексту, в якому використано лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби вираження іронії, та визначити залежність їх значення від контексту та інтенції автора; порівняльний метод для зіставлення оригінального твору з текстом його україномовного перекладу задля порівняння мовних засобів вираження іронії та способів їх перекладу; метод кількісних підрахунків використано задля аналізу частоти використання мовних засобів створення іронії на різних рівнях, а також для визначення відсоткового співвідношення перекладацьких трансформацій та способів, використаних в процесі відтворення іронії в досліджуваному творі.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІРОНІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ О. ГАКСЛІ «ЖОВТИЙ КРОМ»

3.1. Стилiстичнi засоби створення iронiї на лексичному рiвнi та iї вiдтворення у перекладi роману О. Гакслi «Жовтий Кром»

Сьогодні приклади англійської іронії можна зустріти в газетах, журналах, на телебаченні, в художніх творах і усному мовленні. Але якщо мова йде про мову, то саме художні твори, в першу чергу, представляють культуру країни. Роман «Жовтий Кром» О. Гакслі є не тільки одним із найбільш іронічних творів англійської літератури, він ще й в деякій мірі автобіографічний. Таким чином, аналіз іронії, яка зустрічається в цьому творі, дає можливість ознайомитися не тільки з авторською оцінкою персонажів, а й соціокультурною обстановкою, в якій створювався твір О. Хакслі. «Жовтий Кром» - історія молодого поета Деніса Стоуна, що приїжджає до своїх друзів в замський маєток. Роман Олдоса Хакслі, з іронією і сумом описує повсякденне життя, звичаї і манери англійської еліти початку минулого століття. У романі переважає ситуативна іронія, яку ми розглянемо у нашому дослідженні, асоціативна іронія буде проаналізована в дипломній роботі. Роман насичений лексико-семантичними засобами, такими як ідіоматичні конструкції, іронічні прислівникові вирази, авторська іронія та антифраз. Розглянемо їх детальніше.

На першій сторінці твору, читач стикається з іронією, яка виражена наступним ідіоматичним виразом:

*They were snorting out of West Bowlby now. It was the next station, **thank Heaven*** [93, с. 3]. *Тепер поїзд із Денісом, пахкаючи, відходив від Уест-Баулбі. Слава богу, наступна станція – вже його* [92, с. 5].

Вищенаведений приклад зображує ситуацію, коли головний герой Деніс прямує у місто Камлет, для того, щоб завершити якусь незакінчену справу. Використовуючи фразу *thank Heaven*, автор додає іронічності ситуації, адже саме

завдяки їй, він показує небажання героя направлятися до маленького містечка. Наведена фраза має значення *дякувати небесам*, але у перекладі перекладач дещо видозмінює пряме значення висловлення, вдаючись до культурно-ситуативної заміни, яка виражається конкретизацією, адже для українського читача звичні ший вираз *Слава богу*.

Розглянемо найяскравішим засіб створення ситуативної іронії антифраз – лексико-симантичний засіб, який виражає вживання слова або виразу в протилежному іронічному значенні. Наведемо кілька прикладів:

“Hullo,” she said, looking up. “I’d forgotten you were coming.”

“Well, here I am, I’m afraid,” said Denis deprecatingly. “I’m awfully sorry.”

Mrs. Wimbush laughed. Her voice, her laughter, were deep and masculine [93, с. 33].

Привіт, — мовила вона, підводячи голову. — Я й забула, що ви мали приїхати.

— Але, на жаль, я вже тут, — відповів Деніс вибачливим тоном. — Мені дуже шкода. Місіс Уїмбуш засміялася. Розмовляла і сміялася вона низьким чоловічим голосом [92, с. 36].

Іронічність вищенаведеного прикладу проявляється у тому, що Деніс приїхав до місіс Уїмбуш на її ж запрошення у гості, але по прибуттю вона з іронією стверджує, що забула про його приїзд. Деніс, розуміючи це, так само іронічно відповідає, що на жаль він вже на місці і дуже вибачається. Відповідно, антифраз прослідковуємо у репліці Деніса – вислови *I’m afraid* та *awfully sorry*, які відтворюються за допомогою компенсації: вислів *I’m afraid* відтворюється як на жаль, а прислівник *awfully*, прямий еквівалент якого *жахливо*, компенсується підсилювальним прислівником *дуже*. Загалом, антифраз збережено у перекладі.

Наведемо ще один приклад використання антифразу у досліджуваному романі О. Гакслі:

The process of balancing the horoscopes of two elevens one against the other was a very delicate and difficult one. A match between the Spurs and the Villa entailed a

conflict in the heavens so vast and so complicated that it was not to be wondered at if she sometimes made a mistake about the outcome [93, с. 69]. – Порівнювання одинадцяти гороскопів проти одинадцяти було справою **дуже тонкою і непростю**. Який–небудь матч між «Острогами» й «Віллою» призводив до такого **гострого й заплутаного конфлікту на небесах**, що нічого дивного, коли вона часом і помилялася [92, с. 72].

У наведеному уривку Деніс з іронією ставиться до хобі місіс Уїмбуш, яка більш за все любить гороскопи та їх трактування. Черговий раз Деніс застав юну леді за цим заняттям і почав висловлювати свою думку на рахунок гороскопів, іронічно стверджуючи, що це заняття є важким та дуже важливим. Така іронія виражається антифразом, де прикметники *very delicate and difficult*, насправді, означають дуже легке та безглузде заняття. У перекладі антифраз зберігається завдяки калькуванню *тонка і не проста* справа. Далі антифраз зустрічаємо у використанні героєм фрази *a conflict in the heavens so vast and so complicated*, яка описує одне із трактувань місіс Уїмбуш, яка намагається напроорочити результат футбольного матчу, хоча, іноді матчі бувають такі заплутані, що навіть на небесах не знають точної відповіді і відповідно вона може й помилитись. У перекладі такий засіб калькується та використовується перестановка прикметників через мовні особливості *гострого й заплутаного конфлікту на небесах*.

Наведемо ще один приклад створення іронічного ефекту за допомогою антифразу:

*“How’s London been since I went away?” Anne inquired from the depth of her chair. The moment had come; **the tremendously amusing narrative** was waiting for utterance. “Well,” said Denis, smiling happily, “to begin with...”*

“Has Priscilla told you of our great antiquarian find?” Henry Wimbush leaned forward [93, с. 28].

— *Що нового сталося в Лондоні, відколи мене там не було?* — *запитала Анна з глибини шезлонга.*

Ось він, довгоочікуваний момент; **надзвичайно цікава оповідь** уже готова була политися з Денісових уст. — Почати з того... — заговорив Деніс, щасливо всміхаючись.

— Вам Прісілла вже казала про нашу велику археологічну знахідку?.. [92, с. 31].

Як бачимо, Анна Уїмбуш запитала Деніса про Лондон, адже вона покинула його давно. Деніс був задоволений, що він може нарешті вступити у розмову, розповівши про своє улюблене місто, але Анна насправді була не зацікавлена у лондонських справах, тому що вона його ненавиділа, тому *the tremendously amusing narrative* трактуємо як антифраз, адже цей вислів насправді має значення надзвичайно нудної розповіді. Підтвердженням того, що ця ситуація є іронічною є те, що коли Деніс розпочав розповідати про Лондон, Анна одразу ж його перебила, починаючи говорити на нову тему. У перекладі фраза *the tremendously amusing narrative* відтворюється як **надзвичайно цікава оповідь**, відповідно було використано генералізацію значення, адже в оригіналі уточнюється, що історія є кумедною.

Розглянемо авторську іронію, яка є досить очевидною у творі. Для О. Гакслі, який сам закінчив коледж, дуже важлива якість освіти. Автор з сумною іронією наводить діалог між Денісом і Дженні про грозу:

*“They are very alarming, **these thunderstorms**,” he said, helping himself to porridge. “**Don’t you think so? Or are you above being frightened?**”*

“No. I always go to bed in a storm. One is so much safer lying down.”

“Why?”

“Because,” said Jenny, making a descriptive gesture, “because lightning goes downwards and not flat ways. When you’re lying down you’re out of the current.”

“That’s very ingenious.”

“It’s true” [93, с. 50].

— **Грози завжди дуже страшні**, — сказав він, беручись до вівсянки. — **Ви згодні? Чи, може, вам невідомий страх?**

— Ні, під час грози я завжди лягаю в постіль. Так безпечніше.

— Чому?

— Тому що блискавка падає зверху вниз, а не летить горизонтально, — сказала Дженні. — Якщо ляжете, ви опинитеся поза струмом.

— Дуже дотепно.

— Це — правда [92, с. 53].

Звичайно, коли людина знаходиться в приміщенні під час грози, немає ніякої різниці, вона стоїть, ходить чи лежить. В процесі перекладу речення *They are very alarming, these thunderstorms* перекладач вилучив уточнення, зроблене Денісом, щоб не перевантажувати фразу. Питання *Do not you think so?* Відтворено за допомогою антонімічного перекладу, так як є надмірною. Але уточненням і подвійним питанням автор, можливо, хотів підкреслити, що дівчина, до якої звертається Деніс, не зовсім розумна, і Деніс хоче таким чином пояснити їй свою думку.

Повтори в промові Дженні швидше властиві дитині або підлітку: *Because ... because...* Діти використовують такий повтор, щоб дати собі час сформулювати відповідь. Дженні, судячи за влучним висловом наданим автором, теж потрібен час на обдумування відповіді. Перекладач не став на цьому акцентувати увагу читачів. Зробив мову Дженні відповідною її віку. При перекладі словосполучення *making a descriptive gesture* перекладач вдався до вилучення, тим самим не зберігши повний іронічний браз, який нам подає автор. Якби перекладач повністю врахував манеру Деніса звертатися до Дженні і стиль її мови та рухів, іронія образу була б відтворена повніше.

Роман «Жовтий Кром» О. Гакслі є не тільки одним із найбільш іронічних творів англійської літератури, він ще й в деякій мірі автобіографічний, адже він дає можливість ознайомитися не тільки з авторською оцінкою персонажів, а й соціокультурною обстановкою, в якій створювався твір. «Жовтий Кром» - історія молодого поета Деніса Стоуна, що приїжджає до своїх друзів у замський маєток. Роман Олдоса Гакслі, з іронією і сумом описує повсякденне життя, звичаї і манери англійської еліти початку минулого століття.

О. Гакслі використовує багато різноманітних стилістичних засобів на лексичному рівні аби створити іронічний ефект, яким наповнений весь твір. Розглянемо використання оксюмору:

*When at last he had **safely fell out** and his baggage on to the platform, he ran up the train towards the van* [93, с. 3]. - **Щасливо випавши** врешту на перон разом із своїм багажем, він помчав уперед до багажного вагона [92, с. 5].

У наведеному реченні присутній оксюморон *safely fell out*, який за допомогою протиставлення протилежних лексем за значенням утворює іронію. У фразі поєднується прислівник *safely* та дієслово *fell out*, які в прямому значенні перекладаються як безпечно випасти. Відповідно у перекладі оксюморон не збережено, адже немає контрасту між значеннями двох лексем через використання заміни лексичної одиниці *щасливо*.

Розглянемо наступний приклад використання метафори:

*“It’s still more incredible to me,” said Anne, “that anyone should have been a victim to them. I should like to see myself believing that men are **the highway to divinity**.” The amused malice of her smile planted two little folds on either side of her mouth, and through their half-closed lids her eyes shone with laughter* [93, с. 70]. – Мені здається ще неймовірнішим, – сказала Анна, – що хтось може стати її жертвою. Мені й на думку не спаде, що чоловік – **це шлях до божественного**. – Єхидна весела усмішка заграла двома зморщечками в кутиках її уст. а очі заблищали сміхом крізь опущені віії [92, с. 73].

У розмові про божественне Деніс стверджує, що жінка є шляхом до його пізнання, але разом з чоловіком цього можна досягти швидше. Анна іронічно коментує цей факт, адже вона, маючи феміністичні погляди, так зовсім не вважає. Вона з єхидною усмішкою наполягає, що це зовсім не так. Метафора *the highway to divinity* відтворена за допомогою калькування, що зберігає стилістичне навантаження засобу.

Розглянемо ще один приклад метафори:

*Ah, and that reminds me," Priscilla exclaimed, shutting the book with a clap and uttering her big **profound laugh** – "that reminds me of the things that have been going on in our bathing-pool since you were here last. Знаєте, що це мені нагадало? [93, с. 65] — вигукнула Прісілла, закривши книжку і засміявшись своїм гучним **сміхом профундо**. — Це нагадало мені, що робиться в нашому плавальному басейні після того, як ви були тут в останній раз [92, с. 69].*

У вищенаведеному прикладі зустрічаємо використання метафори, описуючи сміх Пріссіли, яка описувала події, які відбувалися у часи, коли вона та її сім'я дозволяли селянам купатися у їхньому басейні. Саме метафора *profound laugh*, яка описує той спосіб у який вона сміялася, створює іронічну ситуацію, адже переклад лексеми *profound* є глибина, проникливість. У перекладі зустрічаємо досить незвичний спосіб відтворення метафори *сміх профундо* калькуванням та транскрибуванням. Перекладач використав саме транскрибування, адже в українській мові профундо називають дуже низький чоловічий голос, що збільшує прагматичний ефект іронії.

Наведемо ще один іронічний опис зовнішності персонажа:

*In appearance Mr. Scogan was like one of those extinct **bird-lizards of the Tertiary**. His nose was beaked, his dark eye had the **shining quickness of a robin's**. But there was nothing soft or gracious or feathery about him. The skin of his wrinkled brown face had a dry and scaly look; his hands were **the hands of a crocodile**. His movements were marked by **the lizard's disconcertingly abrupt clockwork speed**; his speech was thin, fluty, and dry [93, с. 63]. – Зовні містер Скоган скидався на одного з **вимерлих птероящерів мезозойської ери**. Ніс у нього був, як дзьоб, а чорні очі поблискували, **як у берестянки**. Проте він був позбавлений пташиної тендітності, грації чи легкості. Брунатна шкіра на його зморшкуватому обличчі мала вигляд сухої луски. Руки були схожі на **лапи крокодила**. Рухався він рвучко й безладно, як **ящірка або годинниковий механізм**. Голос мав тонкий, як звук флейти, і якийсь ніби сухий [92, с. 67].*

У наведеному описі шкільного товариша і ровесника Генрі Уїмбуша автор використовує порівняння. Іронія виражається у тому, що Генрі не дуже любив містера Скогана, адже той у свої дитячі шкільні роки глузував над ним, тому опис його зовнішності розкривається з іронією. В уривку порівняння є анімалізованим, тобто проводиться аналогія з тваринами і птахами, що надає іронічного ефекту. Загалом містера Скогана автор порівнює з ящером *bird-lizards of the Tertiary*, що показує його неприємний і підступний зовнішній вигляд. Перекладач це порівняння відтворив як *птероящер мезозойської ери*, використавши модуляцію. Далі спостерігаємо порівняння очей чоловіка з пташиними *eye of ...a robin's*, тим самим показуючи, що він є хитрим, у якого блистять очі як у птаха. У перекладі порівняння відтворено калькуванням ніс *...як у берестянки*, застосовуючи український відповідник назви птаха. Руки Скогана автор ототожнює з лапами крокодила, натякаючи на те, що вони були великі та загрибуці. У перекладі використана конкретизація *the hands of a crocodile – лапи крокодила*. Рухи чоловіка зображено за допомогою порівняння з ящіркою, що іронічно передає ненадійність та нестабільність чоловіка. У перекладі використано генералізацію *the lizard's disconcertingly abrupt clockwork speed – ящірка або годинниковий механізм*, що надає двозначності висловленню.

Наведемо приклад іронічного порівняння:

“How are you, Jenny?” he shouted to her.

Jenny nodded and smiled in mysterious silence, as though the subject of her health were a secret that could not be publicly divulged.

“How are you, Jenny?” he shouted to her.

Jenny nodded and smiled in mysterious silence, as though the subject of her health were a secret that could not be publicly divulged [93, с. 30].

— Як ся маєте, Дженні? — гукнув він.

Дженні мовчки кивнула й загадково посміхнулася, неначе її самопочуття становило **таємницю, що не підлягає розголосу** [92, с. 34].

У наведеному прикладі автор створює іронію, коли описує зацікавленість містера Сокгана здоров'ям Дженні, яка любила часто симулювати щодо свого самопочуття задля уваги навколишніх. Тому, питання її здоров'я порівнюється з величезною таємницею *a secret that could not be publicly divulged* – таємницею, що не підлягає розголошу. Таке порівняння відтворюється за допомогою генералізації, що є вдалим варіантом перекладу.

Отже, роман «Жовтий Кром» О. Гакслі наповнений різноманітними лексичними стилістичними засобами, які створюють іронічний ефект. Найчастіше автор використовує гіперболу та метафору, адже перебільшення та художній образ висловленого слугують способами вираження іронії, ідіоматичні конструкції, іронічні прислівникові вирази, авторська іронія та найчастотніший антифраз. У перекладі такі засоби відтворюються за допомогою калькування та конкретизації, що зберігає їхнє стилістичне навантаження. Також, досить часто автор тексту використовує порівняння для іронічного опису зовнішності персонажів, які перекладач відтворює генералізацією, калькуванням та модуляцією. Рідше зустрічаємо такий стилістичний засіб створення іронії на лексичному рівні як оксюморон, які перекладено за допомогою заміни, калькування та компенсації. Загалом, іронічний аспект стилістики в романі збережено, за винятком незначних невідповідностей оригіналу. У відсотковому співвідношенні перекладацькі трансформації мають наступні показники: калькування – 22%, конкретизація – 19%, генералізація – 17%, модуляція – 12%, компенсація – 10%, заміна – 9%, рідше антонімічний переклад – 6% та вилучення 5%.

3.2. Стилiстичнi засоби створення iронiї на синтаксичному рiвнi та їх вiдтворення у перекладi роману О. Гакслi «Жовтий Кром»

Роман О. Гакслі «Жовтий Кром» також характеризується нагромадженням синтаксичних засобів вираження іронії. Серед найчастіше вживаних виділяємо: градація, риторичне питання, удаваний вигук, вставні конструкції, парцеляція, синтаксична конвергенція, паралельні конструкції. Розглянемо їх детальніше.

Уже на початку твору ми зустрічаємо вираження іронії на синтаксичному рівні за допомогою різних засобів:

Two hours. One hundred and twenty minutes. Anything might be done in that time. Anything. Nothing. Oh, he had had hundreds of hours, and what had he done with them? Wasted them, spilt the precious minutes as though his reservoir were inexhaustible. Denis groaned in the spirit, condemned himself utterly with all his works. What right had he to sit in the sunshine, to occupy corner seats in third-class carriages, to be alive? None, none, none [93, с. 2]. – *Дві години. Цілих сто двадцять хвилин. Все що завгодно можна зробити за стільки часу. Все що завгодно. Нічогосінько. В нього були сотні годин, і як він з них скористався? Змарнував їх, розтринькав дорогоцінні хвилини, немовби їх було в нього безліч. Деніс тяжко зітхнув, нещадно засуджуючи і себе самого, й усю свою поведінку. Яке він має право грітися на сонечку, займати сидячі місця у вагонах третього класу, взагалі жити? Ніякого, ніякого, ніякого* [92, с. 5].

У наведеному прикладі іронія простежується в процесі опису автором дороги додому одного із головних героїв – Деніса. Автор іронічно висвітлює емоції подорожуючого, який явно роздратований своїм перебуванням у транспортному засобі. Іронія у наведеному уривку виражається експліцитно на синтаксичному рівні, і перше, що ми помічаємо, це синтаксичний засіб градації: *Two hours. One hundred and twenty minutes*, який спрямований на наростання напруження і надання значущості часу, адже далі простежуємо іронічний сенс, коли автор стверджує, що за цей час можна було багато встигнути, хоча одразу ж, за допомогою нисхідної градації іронізує своє твердження - *Anything. Nothing*. У перекладі градація відтворюється у повному значенні з додаванням емоційного забарвлення, використавши демінутив *Нічогосінько*, що є цілком доречним у цьому контексті.

Окрім вищезазначених синтаксичних засобів, які виражають іронію, зустрічаємо два риторичних питання, які показують ставлення Деніса до того, що він марнує час, їдучи у поїзді замість того, щоб зайнятися важливою справою. Автор з іронією передає цей сенс: *What right had he to sit in the sunshine, to occupy corner seats in third-class carriages, to be alive?* Можемо також простежити використання

градації з наростаючим сенсом значущості - *Яке він має право грітися на сонечку, займати сидячі місця у вагонах третього класу, взагалі жити?* Як бачимо, у перекладі досить точно відтворено градацію, а також, збережено риторичне питання за допомогою повного перекладу. Далі на риторичне питання, автор дає відповідь, що є експліцитним засобом вираження іронії, до того ж, він використовує повтор, щоб підсилити емоційність висловленого *None, none, none*. Перекладач, у свою чергу, знову ж таки зберігає синтаксичний прийом, використовуючи калькування.

Досить часто зустрічаємо використання вставних конструкцій:

What sort of life would the excavator reconstruct from these remains; how would he people these empty chambers? There was the long gallery, with its rows of respectable and (though, of course, one couldn't publicly admit it) rather boring Italian primitives, its Chinese sculptures, its unobtrusive, dateless furniture [93, с. 16]. – *Яке життя відтворив би археолог із цих забутків минулого і якими людьми заселив би порожні кімнати? Перед ним була довга картинна галерея з рядами респектабельних і (хоча, звісно, цього не можна говорити вголос) досить нудних італійських примітивістів, з китайськими статуетками та простими меблями невідомої епохи* [92, с. 19].

У наведеному уривку Деніс описує будинок своїх друзів аристократів, які запросили його в гості. Деніс скептично відноситься до багатіїв, тому він з іронією описує їхні володіння та статки. Вставна конструкція *though, of course, one couldn't publicly admit it* надає іронічного контрасту, спочатку стверджуючи, що картинна галерея є дуже пишною та респектабельною, а потім надає ремарку, що про це не можна говорити вголос, адже ці речі є надзвичайно дорогими. У перекладі іронія зберігається, перекладач вдається до модуляції *publicly admit – говорити вголос*.

Наведемо приклад ще однієї вставної конструкції:

Old Priscilla – not so old then, of course, and sprightlier – had lost a great deal of money, dropped it in handfuls and hatfuls on every race-course in the country [93, с. 38]. – *Стара Прісілла – зрозуміло, тоді вона була ще не така стара і трохи жвавіша*

– розтринькала чимало грошей, сиплячи ними направо й наліво, граючи на всіх скачках, які тільки відбувалися в країні [92, с. 42].

Деніс описує стару аристократку Прісіллу, яка любила грати у карти, займаючись шахрайством та надурюючи всіх її суперників. Не дивлячись на свій вік, жінка намагалась завжди вимоложуватись завдяки своїм вбранням, макіяжу та дорогими прикрасами, але зморшки та її старечі рухи її завжди видавали. Деніс іронічно наводить контраст за допомогою вставної конструкції, називаючи її старою, але водночас нагадуючи, що вона раніше незавжди була такою, хоча й зараз намагається так виглядати. У перекладі конструкція *not so old then, of course, and sprightlier* в українському перекладі зберігається, хоча й трохи видозмінюється завдяки перестановці прислівника *of course* на початок вставної конструкції за правилами української мови – *зрозуміло, тоді вона була ще не така стара і трохи жвавіша*.

Окрім вставних конструкцій можемо простежити використання парцеляції задля створення іронічного ефекту:

*“And I like the way the tits cling to the flowers and pick out the seeds, while the other loutish birds, grubbing dirtily for their food, look up in envy from the ground. **Do they look up in envy? That’s the literary touch. I’m afraid. Education again. It always comes back to that.**” He was silent [93, с. 76]. – І мені подобається, як синиці сідають на квіти й викльовують насіння, а тим часом інші птахи, птахи–мужлаї заздрісно дивляться на них із землі, порпаючись у гної в пошуках хробаків. **Невже і справді заздрісно? Боюся, що це знову вплив книг. Знову освіта. Від цього нікуди не дінешся**». – Він замовк [92, с. 79].*

Парцельовані конструкції служать переважно для створення більш явних емоцій, які б знаходилися на поверхні, форм іронії. Механізм створення іронії тут такий: взаємодія прямого смислу висловлювання і контекстуального, який виник під впливом парцелянта, створює підтекстову суб’єктивно-оцінну модальність. У наведеному прикладі Деніс та Анна розмовляють про навколишнє середовище, і в черговий раз Деніс намагається з докором сказати, що дівчина неосвічена та не знає

багато чого, будучи благородною дівцею. Анну цей факт неймовірно злить, тому вона сама вдається до іронії, ніби перекиваючи самого Деніса. Його реакція була миттєва, він замовк, адже не очікував такого іронічного висловлювання збоку дівчини. У перекладі використовується об'єднання речень *That's the literary touch. I'm afraid.* – *Боюся, що це знову вплив книг*; перестановка *Education again.* – *Знову освіта*; модуляція *It always comes back to that.* – *Від цього нікуди не дінешся*. Загалом іронія збережена так само як і парцельовані елементи.

Окрім парцельованих конструкцій зустрічаємо синтаксичну конвергенцію – особливу синтаксичну конструкцію, що складається з двох і більше одно порядкових елементів, які перебувають у відношеннях підпорядкування до головного слова. Часто іронія створюється синтаксичними конвергенціями, які складаються із однорідних головних чи другорядних членів речення із залежними словами:

The amused malice of her smile planted two little folds on either side of her mouth, and through their half-closed lids her eyes shone with laughter. "What you need, Denis, is a nice plump young wife, a fixed income, and a little congenial but regular work" [93, с. 80]. – *Схидна весела усмішка заграла двома зморщечками в кутиках її уст, а очі заблищали сміхом крізь опущені вії. – Чого тобі бракує, Денісе, то це гарної, пухкенької молодой дружини, постійного прибутку і неважкої, але регулярної праці* [92, с. 82].

Наведений уривок демонструє розмову Деніса з Анною, яка йому подобається, хоча він і вважає її неосвіченою. Анна ж здогадується про його симпатію і завжди намагається піддборгнути Деніса та зязвити йому, адже він завжди говорить про науку та освіту. У наведеному уривку вони розмовляють про відносини між чоловіком і жінкою. Анна, використовуючи ряд однорідних фраз, з іронією називає, що Денісу краще мати ніж говорити про ту свою науку, тобто синтаксична конвергенція допомагає виразити іронічний сенс висловлення. У перекладі такий синтаксичний засіб відтворено за допомогою синтаксичного уподібнення.

Наведемо приклад використання паралельних конструкцій для вираження іронії у романі О. Гакслі:

*“Look at them, sir,” he said, with a motion of his hand towards the wallowing swine. “**Rightly is they called pigs.**”*

“Rightly indeed,” Mr. Wimbush agreed.

*“I am abashed by that man,” said Mr. Scogan, as old Rowley plodded off slowly and with dignity. “**What wisdom, what judgment, what a sense of values! ‘Rightly are they called swine.’** Yes. And I wish I could, with as much justice, say, ‘**Rightly are we called men**” [93, с. 76].*

— Подивіться на них, сер, — сказав він, тицяючи пальцем у свиней, що вовтузилися в багні. — **Недарма їх кличуть свиньми.**

- І справді, недарма, — погодився містер Уїмбуш.

— Цей чоловік мене приголомшує, — сказав містер Скоган, коли старий Раулі неквапно й велично пішов від них. — **Яка мудрість, яка розсудливість! Яка значущість оцінок! «Недарма їх кличуть свиньми».** Я теж хотів би з такою самою переконаністю сказати: **«Недарма нас називають людьми»** [92, с. 80].

Вищенаведений уривок описує ситуацію, коли старий свинар Раулі показував володіння та сільське господарство Уїмбошів, які мали свій власний свинарник. Містер Скоган, як вже раніше зазначалося, заздрив багатству та статкам свого товариша містера Уїмбуша, тому ця екскурсія дратувала його ще більше. Коли свинар захоплено спостерігав за свинями, які бовтались у багнюці, він сказав, що саме через це їх по правді названо свинями. Містер Скоган з іронією перекривлює свинара за допомогою паралельних конструкцій *Rightly are they called swine. Rightly are we called men.* Додаючи до паралельних конструкцій антитезу, герой хотів наголосити на очевидності речей і тим самим виставити Раулі невігласом, адже він був просто свинарем. До того ж, він підсилює це твердження, іронічно «нахваляючи» його *What wisdom, what judgment, what a sense of values!* У перекладі паралельні конструкції збережено, але перекладач дещо видозмінює їх,

використовуючи членування речення *Яка мудрість, яка розсудливість! Яка значущість оцінок!*, таким чином він підсилює емоційність сказаного. Решту паралельних конструкцій відтворено синтаксичним уподібненням.

Отже, синтаксичні засоби створення іронії є поширеними у романі О. Гакслі «Жовтий Кром». Завдяки їм автор на рівні структури тексту може виділити ті моменти, які він бажає зобразити з іронічним сенсом, а також вони спрямовані на наростання напруження і надання значущості. Було виділено наступні засоби вираження іронії на синтаксичному рівні: градація, риторичне питання, удаваний вигук, вставні конструкції, парцеляція, синтаксична конвергенція, паралельні конструкції. В процесі перекладу цих засобів було використано синтаксичне уподібнення (33%) (при відтворенні риторичного питання, синтаксичної конвергенції, частково паралельних конструкцій), перестановка (25%) (вставні конструкції, парцеляція), об'єднання речень (19%) та модуляція (13%) (парцеляція, вставні конструкції), членування речень (10%) (паралельні конструкції). Загалом, іронія у перекладі була збережена та адекватно відтворена.

3.3. Способи відтворення асоціативної іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром»

Асоціативна іронія служить ефективним засобом створення образів твору, висловлювання авторської характеристики персонажів та їх власного світогляду. Роль її у створенні цілісної системи твору значно більша, ніж роль ситуативної іронії. Розглядаючи асоціативну іронію у художньому творі, необхідно враховувати його горизонтальний і вертикальний контексти. До вертикального контексту відносимо алюзії, реалії, які є каналом діалогу між культурою та художнім текстом. Такі засоби також демонструють фонові знання учасників комунікації та формують підтекст. Горизонтальний контекст, у свою чергу, формує текстове оточення мовних одиниць, які втілюють іронічний сенс та відображають сприйняття дійсності автором. До засобів вираження іронії при горизонтальному контексті відносимо лексичний повтор, діалогічне цитування, фрази-кліше. Розглянемо асоціативну іронію детальніше та визначимо способи її відтворення.

Утворі О. Гакслі асоціативна іронія виражається за допомогою алюзій:

Looking at her, Denis always thought of Wilkie Bard as the cantatrice. Today she was wearing a purple silk dress with a high collar and a row of pearls. The costume, so richly dowagerish, so suggestive of the Royal Family, made her look more than ever like something on the Halls [93, с. 48]. – Дивлячись на неї, Деніс завжди згадував Уїлкі Барда в ролі шансонетки. Сьогодні на ній була пурпурова шовкова сукня з високим коміром і низкою перлів. Ці шати, яких не посоромилася б і **королева–вдова**, більше, ніж звичайно, робили її схожою на **героїню якогось водевілю** [92, с. 51].

Описуючи місіс Уїмбуш, яку Деніс не дуже любляв через її чоловічий характер, він описує її за допомогою алюзій. Підкреслюючи грубість та чоловічість жінки, Деніс асоціює її з відомим коміком, співаком, актором Вілкі Бардом, який був великим талантом, винахідником сценічних пристроїв та потужним голосом в музиці на початку 1900-х років. З цієї алюзії британським читачам стає зрозумілим, що місіс Уїмбуш мала дуже грубий басистий голос. У перекладі алюзію кальковано, але не для кожного україномовного читача така алюзія буде зрозумілою, адже не всі читачі обізнані у музичному мистецтві Британії 90-х років. Описуючи костюм героїні, Деніс порівнює його з вбранням королівської сім'ї – таким же ошатним та дорогим. У перекладі алюзію *the Royal Family* не відтворено повністю, адже автор вдався до компенсації і порівняв одяг місіс Уїмбуш як такий, що одягає **королева–вдова**. Ймовірно, перекладач хотів наголосити на ошатності та в той же час темному кольорі вбрання. Третьою алюзією у цьому уривку є порівняння жінки з героїнею пісні *On the Halls*, в якій йдеться про святкування Різдва та гостей ошатно одягнених. У перекладі алюзія вилучається, але перекладач вдається до компенсації втрат і порівнює місіс Уїмбуш з **героїнею якогось водевілю**, що передає значення вилученої алюзії, але більш звичним для україномовного читача.

Розглянемо наступну алюзію:

“Do you know him, by the way?” she asked. “Who?” “Mr. Barbecue-Smith.” Denis knew of him vaguely. Barbecue-Smith was a name in the Sunday papers. He wrote about the Conduct of Life. He might even be the author of “What a Young Girl Ought to

Know”. “No, not personally,” he said [93, с. 28]. – До речі, ви його знаєте? – спитала вона. – Кого? – Містера Барбік’ю-Сміта. Деніс знав про нього небагато. Ім’я Барбік’ю-Сміта зустрічалося в недільних газетах. Він писав про Життєві Правила. Він міг навіть бути автором книжки «Що повинна знати молода дівчина». – Ні, ми не знайомі, — відповів він [92, с. 30].

У вищенаведеному прикладі простежуємо асоціативну іронію в процесі опису «відомого» автора, яким захоплюється Прісілла. Варто зауважити контекст у якому використано асоціативну іронію. Прісілла через свою нудьгу почала цікавитися астрологією та різними потойбічними речами, тому вона читала багато літератури на цю тему. Усі навколо, включаючи головного героя, не вважали це серйозною справою і ставилися до цього іронічно. Тому, у конкретній ситуації, яку описує наведений приклад іронія простежується в описі ставлення оточуючих до захоплення дівчини, яка знайшла книгу «відомого» автора, про якого ніхто не чув. Для зображення саме такої іронії було використано алюзію на позначення книги “*What a Young Girl Ought to Know*”, автором якої міг би бути автор, яким захоплюється Прісілла. Варто зауважити, що таких книг про поради молодим дівчатам було безліч у ті часи, відповідно немає єдиного автора, який написав її. Іронію прослідковуємо в асоціації з невідомістю та незначимістю людини, яку так розхвалює дівчина. У перекладі використано калькування «Що повинна знати молода дівчина», що є доцільним, адже українському читачу також відомі такі киги та сьогодні ще й статті.

Розглянемо наступний приклад у творі О. Гакслі:

“*What are thousand pound fur coats, what are quarter million incomes?*” She looked up from the page with a histrionic movement of the head; her orange *coiffure* nodded portentously. Denis looked at it, fascinated. Was it **the Real Thing** and henna, he wondered, or was it one of those **Complete Transformations** one sees in the advertisements? [93, с. 98] – «Що таке хутра за тисячі фунтів, що таке чвертьмільйонні прибутки?» - Вона театралью відірвала очі від сторінки, велично кивнувши оранжевою **копицею** волосся. Деніс не зводив з неї захопленого погляду.

Що це — Натура плюс хна, чудувався він, а чи одна з широко розрекламованих Удосконалених Перук? [92, с. 100]

У вищенаведеному прикладі асоціативну іронію простежуємо в описі зачіски героїні. Контекст упивку стверджує, що читаючи свою улюблену книгу, Прісілла дуже захоплена, що видно з її зовнішнього вигляду. Іронічний зміст виявляється в тому, що Денісу такий спосіб проведення часу не є до душі, тому він від нудьги почав розглядати її і саме волосся привернуло його увагу. Варто зазначити, що автор використовує реалію *coiffure*, що з французької мови перекладається як *зачіска*. Саме таке вживання слова вводить в зміст асоціативну іронію, адже Пресілла є звичайною дівчиною, яка не мала такої величної зовнішності, щоб називати її французьким еквівалентом. У перекладі ця іронія є більш видимою, адже вона відтворена за допомогою українського еквіваленту *копиця*, яке має іронічне забарвлення, адже ми звикли чути слово *копиця* у словосполученні *копиця сіна*, що й створює асоціацію для українського читача. Окрім реалії, у вищенаведеному прикладі знаходимо алюзію *Complete Transformations*, яку автор використовує, описуючи враження Деніса від зачіски Прісілли. Дивуючись чи є натуральним це руде волосся, Деніс роздумує чи не є воно підробкою. *Complete Transformations* є алюзією на популярні тоді рекламні слогани, які запрошували дівчат до салонів краси, щоб змінити їхню зовнішність, саме так називалась програма зі зміни. У перекладі зустрічаємо переклад *Удосконалени Перуки*, що є прикладом компенсації втрат, адже переклад повністю натякає на іронічний сенс алюзії, роблячи її зрозумілим для читача. Також, у наведеному прикладі використовується фразакліше *the Real Thing*, що позначає щось натуральне, реальне. Така комбінація фразикліше та вже розглянутої алюзії створює асоціативну алюзію в контексті. У перекладі використовується модуляція *Натура*, що є зрозумілим для україномовної аудиторії.

Розглянемо наступний приклад використання асоціативної іронії:

Mr. Scogan might look like an extinct saurian, but Gombauld was altogether and essentially human. In the old-fashioned natural histories of the 'thirties he might have

*figured in a steel engraving as a type of **Homo Sapiens** – an honour which at that time commonly fell to **Lord Byron**. Indeed, with more hair and less collar, Gombauld would have been completely Byronic – more than Byronic, even, for Gombauld was of Provencal descent, a black-haired young **corsair** of thirty, with flashing teeth and luminous large dark eyes [93, с. 27]. – Якщо містер Скоган був подібний до викопного ящера, то в Гомбо все було цілком і істинно людське. Коли б його зобразили на гравюрі в якійсь із давніх книжок з природничої історії, що видавалися в тридцятих роках минулого століття, то він міг би уособлювати тип **Homo sapiens** — честь, що в ті часи звичайно випадала лордові Байрону. І справді, якби йому довше волосся й тендітнішу шию, Гомбо мав би абсолютно байронічний вигляд, ба навіть більш ніж байронічний, тому що Гомбо був провансалець за походженням, чорнявий юний **корсар** тридцяти років, з блискучими зубами та великими гарячими темними очима [92, с. 33].*

У наведеному прикладі асоціативна іронія використовується для опису зовнішності містера Гомбо, який був геть повною протилежністю свого друга Скогана, який скидався на ящірку. Іронію прослідковуємо завдяки контексту, адже автор порівнює двох чоловіків, які є не позитивними персонажами, але якщо один з них містер Скоган є підлим і лицемірним, то інший у порівнянні є добрим, хоча це тільки вбачається у порівнянні, саме це й створює асоціативну іронію. Перше, що ми зустрічаємо в процесі опису чоловіка це алюзії *Homo Sapiens* та *Lord Byron*. Алюзія *Homo Sapiens* уособлює людину розумну, про яку згадував Чарльз Дарвін у своїй теорії еволюції. Іронію вбачаємо у тому, що автор наголошує хоча б на людяності містера Гомбо, але це є віддаленою характеристикою. У перекладі використано транслітерацію навіть англомовної версії, адже це є загальним поняттям, яке відоме всьому людству. Далі алюзія на лорда Байрона *Lord Byron* з іронічним підтекстом зображує характеристику Гомбо, адже як відомо Джордж Байрон був англійським поетом, розумною та освіченою людиною, та який боровся за лібералізм. Гомбо ж боровся за свої інтереси, але був дость розумним та хитрим, що й створює іронію. У перекладі використовується транслітерація, що є звичним для перекладу імен та прізвищ. Окрім алюзій зустрічаємо реалію при описі

містера Гомбо – *corsair*, що означає пірат, що знову ж таки створює іронічну асоціативність. У перекладі було використано транскрипцію *корсар*, що є невдалим еквівалентом, адже в українській мові корсар не є усталеним словом, тому важко вловити іронічний зміст реалії і для того щоб зрозуміти її сенс необхідно шукати визначення цього поняття у додаткових джерелах.

Розглянемо приклади використання діалогічного цитування як засобу створення асоціативної іронії:

– *Was it surprising that Anne should like him?* – Priscilla asked surprisingly.

– *Anne should like him? It might even be something worse!* – Denis reflected bitterly, as he walked at Priscilla's side down the long grass terrace [93, с. 30].

– Нічого дивного, якщо **він сподобається Анні**. – зауважила Прісілла.

– **Сподобається!** Тут може статися навіть гірше. – Скрушно подумав Деніс, ідучи з Прісіллою вздовж тераси [92, с. 37].

У діалозі Прісілли та Деніса зустрічаємо асоціативну іронію, яка яскраво простежується у контексті. Уже знайомий нам містер Гомбо намагається залицятися до Анни, яку давно вже вподобав Деніс, а Прісілла з іронією намагається підколоти Деніса, який у свою чергу злиться та відповідає їй з іронічним повтором її ж фрази:

...*Anne should like him? – Like him?* Саме таким цитуванням Деніс перекирвує її думку та з іронією додає, що це не найгірша ситуація, яка може статися. У перекладі діалогічне цитування не відтворюється, адже перекладач повністю змінює ти речення з питального на розповідне та окличне, а також вилучає ряд лексем, залишаючи тільки одну *Сподобається!*. Хоча діалогічне цитування і не збереглося у перекладі, іронія все ж таки відтворюється завдяки компенсації питання окличним реченням.

Розглянемо наступний діалог Деніса та містера Скогана:

“What have you been writing lately?” she asked. It would be nice to have a little literary conversation.

“Oh, verse and prose,” said Denis – “just verse and prose.”

“Prose?” Mr. Scogan pounced alarmingly on the word. “You’ve been writing prose?”

“Yes.”

“Not a novel?”

“Yes.”

“My poor thing, Denis!” exclaimed Mr. Scogan [93, с. 89]. – О, вірші та прозу, – відповів Деніс. – Тільки вірші та прозу, більше нічого.

– Прозу? – злякано перепитав містер Скоган. – Ви пишете прозу?

– Так.

– Часом не роман?

– Атож.

– Бідолашний Деніс! – зойкнув містер Скоган [92, с. 91].

У наведеному прикладі спостерігаємо діалог вже відомого нам з попередніх прикладів містера Скогана та Деніса. Оскільки приятні між цими чоловіками не існує, то відповідно й діалог містить іронічний підтекст. З контексту зрозуміло, що ці двоє обговорюють літературу і містер Скоган, відчуваючи симпатію до Анни намагається всяко привернути до себе увагу, в тому числі й принижуючи Деніса, точніше намагаючись принизити його, щоб дівчина тільки посміялась над опонентом. Тому їхній діалог насичений асоціативною прихованою іронією, яка виражається, насамперед, лексичним повтором слова *prose*. Спочатку дивуючись, містер Скоган перепитує Деніса чи той пише прозу насправді, іронічно підколюючи Деніса. У перекладі такий повтор відтворюється калькуванням, що влучно передає іронічне забарвлення. Почувши згідну відповідь, містер Скоган використовує фразу-кліше *“My poor thing, Denis!”*, за допомогою якої він намагається висміяти Деніса, вкладаючи у її зміст злобну іронію. У перекладі знаходимо еквівалент фрази-кліше *Бідолашний Деніс!*, що також відтворює іронічність та прагматичний потенціал сказаного.

Далі своє іронічне ставлення до прози Деніса, містер Скоган виражає у своєму монолозі:

*Mr. Scogan paid no attention to his denial, but went on: "Why will you young men continue to write about things that are so entirely uninteresting as the mentality of adolescents and artists? Professional anthropologists might find it interesting to turn sometimes from the beliefs of the **Blackfellow** to the philosophical preoccupations of the undergraduate. But you can't expect an ordinary adult man, like myself, to be much moved by the story of his spiritual troubles [93, с. 83].* - Містер Скоган не звернув уваги на його слова й повів далі: - *І чого це ви, молоді люди, весь час пишете про такі нецікаві речі, як умонастрій юнацтва й митців? Професіоналам–антропологам, що так любляють студіювати вірування наших **чорношкірих братів**, буває іноді цікаво заглибитися також у філософські пошуки студентів. Але нормальну дорослу людину, як от мене, не можуть хвилювати їхні духовні запити [92, с. 90].*

Вищенаведений приклад зображує ставлення містера Скогана до Деніса, де він знову критикує його тягу до написання прози. У контексті простежується асоціативна іронія, яка спрямована на висміювання тематики прози, яку пише Деніс. Оскільки основними темами, які зачіпає юнак є умонастрій митців, їхні переживання та емоції, а своїм висловленням містер Скоган асоціює такі твори зі застарілими та рабськими темами. Використовуючи алюзію *the Blackfellow*, яка використовується на позначення аборигенів, він стверджує, що така тема є цікавою лише антропологам, які досліджують умонастрій цих людей. До того ж він додає, що дорослих освічених людей турбують лише філософські та духовні питання. У перекладі алюзія відтворюється калькуванням *чорношкірих братів*, що є зрозумілим для україномовного читача. Загалом асоціативна іронія відтворюється досить вдало, зберігаючи прагматичний потенціал уривку.

На цьому іронічний монолог містера Скогана не закінчився і він продовжив:

*A serious book about artists regarded as artists is unreadable; and a book about artists regarded as lovers, husbands, dipsomaniacs, heroes, and the like is really not worth writing again. **Jean-Christophe** is the stock artist of literature, just as **Professor***

Radium of 'Comic Cuts' is its stock man of science [93, с. 93]. – Серйозна книга, яка описує митців лише як митців, абсолютно нечитабельна, а книжку, де про них написано як про коханців, батьків родин, алкоголіків, героїв тощо, просто не варто писати. **Жан-Крістоф** – це заяложений літературний тип митця, так само як **професор Радіум із «Смішного калейдоскопа»** – заяложений тип ученого [92, с. 104].

У наведеному прикладі, продовжуючи свій іронічний коментар щодо тематики прозових творів Деніса, містер Скоган наголошує на тому, що теми про життя митців є зовсім нецікавими для людей його статусу. Він наводить приклади деяких із них, застосовуючи алюзії та лексичний повтор, які і є засоби вираження асоціативної іронії. Описуючи героїв творів, на які використана алюзія, містер Скоган повторює метафору *the stock artist of literature*, яке іронічно описує всіх персонажів, які є неприємними йому, які є запасним, фондовим запасом літератури. У перекладі такої метафори використано модуляцію *заяложений тип*, що досить яскраво відтворює іронію, зберігаючи також повтор. Щодо алюзій, то зустрічаємо два її приклади. Жан-Крістоф є персонажем роману Ромена Роллана, за яку він отримав Нобелівську премію. Цей персонаж є музикантом, який прагне досягнути гармонії, але для цього йому необхідно подолати багато випробувань та проблем, які надає йому доля. Професор Радіум із «Смішного калейдоскопа», автором якого є Рей Бредбері, є ученим, який намагається досягти успіху у своїх відкриттях, але йому завжди щось заважає, тому він страждає на своєму життєвому та професійному шляху. Таким чином, асоціативна іронія простежується утому, що ці два персонажі не є цікавими для прочитання, адже історії митців та учених завжди однакові, тому містер Скоган вважає їх негідними. У перекладі алюзії зберігаються завдяки транскрибуванню.

На захист Деніса у цій суперечці виступила Мері:

“I entirely disagree with you,” exclaimed Mary. “I’ve known a great many artists, and I’ve always found their mentality very interesting. Especially in Paris. Tschuplitski, for example—I saw a great deal of Tschuplitski in Paris this spring...” “Ah, but then

you're an exception, Mary, you're an exception," said Mr. Scogan. "You are a femme superieure." A flush of pleasure turned Mary's face into a harvest moon [93, с. 29]. — Я з вами абсолютно не згодна, — вигукнула Мері. Я знайома з багатьма митцями і завжди вважала, що їхній духовний світ дуже цікавий. От, наприклад, Чуплітський. Цієї весни в Парижі я бачила дуже багато Чуплітського. — Ну, в такому разі, ви — виняток. Мері, ви — виняток, — відповів містер Скоган. — Ви просто femme superieure (видатна жінка). Рум'янець насолоди перетворив обличчя Мері на повний місяць [92, с. 38].

З уривку бачимо, що Мері намагається заступитися за Деніса, стверджуючи, що митці та їхній внутрішній світ є досить цікавими. Вона наводить приклад Tschuplitski, роботи якого вона зустріла в Парижі. Ю. М. Чуплітський є алюзією на позначення російського художника Чуплі, який мав неординарне мислення і виражав це на своїх полотнах. Містер Скоган, у свою чергу, не хоче поступатися своїм принципам і з прихованою іронією відповідає Мері, що вона є винятком *you're an exception*, який він повторює задля посилення ефекту, знаючи, що Мері любить компліменти і не зрозуміє його іронії. Також він додає французький вислів *femme superieure*, який позначає видатну жінку. У перекладі алюзія *Tschuplitski* відтворюється транслітерацією *Чуплітський*, повтор *you're an exception* калькується *ви – виняток*, а фраза-кліше *femme superieure* відтворена оригінально з перекладацьким коментарем у дужках *femme superieure (видатна жінка)*, що є правильним рішенням задля розуміння іронії україномовним читачем.

Отже, асоціативна іронія служить ефективним засобом створення образів твору, висловлювання авторської характеристики персонажів та їх власного світогляду. Роль її у створенні цілісної системи твору значно більша, ніж роль ситуативної іронії. Розглядаючи асоціативну іронію у художньому творі, необхідно враховувати його горизонтальний і вертикальний контексти, які формують текстове оточення мовних одиниць, які втілюють іронічний сенс та відображають сприйняття дійсності автором та є каналом діалогу між культурою та художнім текстом. У досліджуваному творі О. Гакслі «Жовтий Кром» асоціативна іронія виражається у мові за допомогою алюзії, реалії, лексичного повтору, діалогічного цитування, фраз-

кліше. У перекладі зазвичай використовуються наступні перекладацькі трансформації: калькування (35%), транскрибування (26%), модуляція (22%), компенсація (10%), перекладацький коментар (7%). Загалом, відтворюючи асоціативну іронію, перекладач вдається до одомашнення стилістичного засобу, адже завдяки такій стратегії можна повною мірою донести прагматичний потенціал твору до україномовного читача.

ВИСНОВКИ

У роботі подано аналіз стилістичних засобів створення іронії в романі «Жовтий Кром» англійського письменника О. Гакслі та дослідження способів їх відтворення в українському перекладі.

Дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1. Іронія – це багатогранний і складний феномен, який за свою довгу історію набула різних трактувань та інтерпретації. Будучи предметом вивчення багатьох гуманітарних наук, іронія не отримала повного системного опису. Багато дослідників включають іронію в категорію комічного, хоча не існує єдиної думки щодо місця іронії в цій категорії. У стилістиці таке багатопланове поняття, як іронія, часто звужують до зображально-виразного засобу мови і визначають її як троп або фігуру. Іронія характеризується двуплановістю, або подвійним баченням, оскільки в іронічному висловлюванні об'єднуються і одночасно протиставляються дві точки зору. Зіставлення двох планів призводить до формування оцінної складової іронічного сенсу. У художніх текстах, слідом за С. І. Похіднею, виділяємо використання асоціативної та ситуативної іронії.

2. Існує безліч класифікацій типології іронії, в основі яких лежать різні ознаки. Виділяють види іронії за ознакою її локалізації у висловлюванні, за ознакою залежності від контексту. З точки зору залежності від контексту О.А. Печеніхіна виділяє мовну і мовленнєву іронії. Є.В. Мартянова поділяє іронію на лінгвістичну й естетичну. А.В. Сергієнко говорить про два типи іронії: іронія як стилістичний прийом і більш прихований тип іронії, для якого характерний градуальний приріст імпліцитної інформації. Слідом за С.І. Похіднею розділяємо іронію на ситуативну і асоціативну. Ситуативна іронія спирається на текстові пресупозиції, в той час як системоутворюючими факторами асоціативної іронії є глобальні текстові, екстралінгвістичні і інтертекстуальні пресупозиції.

3. Іронія може виражатися лінгвістичними і паралінгвістичними засобами. Іронія може створюватися за допомогою мовних засобів різних рівнів, які дозволяють вибудувати відповідний ефект подвійності. На лексико-семантичному

рівні іронія може реалізовуватися за допомогою неологізмів, професіоналізмів, okazіоналізмів, метонімії, антитези, антифразу – вживання слів у протилежному сенсі. На стилістичному рівні виділяють такі засоби реалізації іронії, як каламбур, метафора, уособлення, образне порівняння, оксюморон, гіпербола, зевгма, алюзія і перифраз. Для синтаксичного рівня характерні такі мовні засоби створення іронії, як риторичні запитання, градація, удавані вигуки, парцеляція, вставні конструкції, використання трьох крапок, повтори.

4. Іронія може викликати великі труднощі в процесі перекладу, в тому числі й художніх творів. По-перше, іронія може виражатися в таких мовних одиницях, які самі по собі представляють труднощі для перекладу. По-друге, іронія не є універсальною категорією, і не завжди є можливість перенести іронію з однієї культури в іншу, так щоб вона була адекватно сприйнята представниками іншої культури. По-третє, іронія може залишитися непоміченою перекладачем. Не можна говорити про існування точних певних правил перекладу іронії, але можна виділити основні правила відтворення іронії згідно з Т.А. Казаковою: повний переклад з незначними лексичними і граматичними перетвореннями, розширення вихідного іронічного звороту, антонімічний переклад, додавання смислових компонентів і культурно-ситуативна заміна. Розглядаючи механізм перекладу іронії, можна зробити висновок, що він включає кілька етапів: перший передбачає інтерпретацію іронії, її декодування в українській та англійській мовах за допомогою виявлення її експліцитної та імпліцитної оцінності. При цьому необхідно враховувати цілі іронічного висловлювання – критику чи схвалення у формі дружнього чи грубого докору, які сприяють його адекватному розумінню на комунікативно-прагматичному рівні. Другий – спрямований на визначення іронії в оригінальному тексті та пошук засобів передачі іронічного висловлювання з англійської на українську мову. Для вирішення цього завдання перед перекладачем стоїть альтернатива – використовувати прийом повного перекладу іронічного висловлювання, коли іронія передається іронією, або знайти інший спосіб її можливої адекватної передачі, який максимально зберігав би єдність форми та змісту оригіналу.

5. Іронія характеризується подвійним баченням, оскільки в іронічному висловлюванні об'єднуються й одночасно протиставляються дві точки зору. Зіставлення двох планів призводить до формування оцінної складової іронічного сенсу. При цьому імпліцитний характер справжнього сенсу іронії означає, що адресат активно залучений в процес конструювання змісту. У лінгвістиці існують різні теорії дослідження іронії, серед яких виділяємо семантичну (традиційну), теорію іронії як заперечення, ехо-теорія та теорія іронії як удавання.

6. Іронія як мовне явища поєднує і порівнює дві точки зору, одна з яких виражається у висловленні експліцитно, а друга реконструюється завдяки контексту та екстралінгвістичних знань. Функція іронічного висловлювання, як правило, полягає у вираженні авторської оцінної позиції, причому спектр висловлювання оцінок різноманітний. Аксиологічна складова визнається важливим або навіть центральним компонентом сенсу іронічного висловлювання. Оцінність реалізується на всіх рівнях мовної системи, а її основою є оцінні стереотипи та ціннісна картина світу.

7. Для дослідження іронії в романі «Жовтий Кром» англійського письменника О. Гакслі, а також аналізу її відтворення у перекладі, ми вдалися до комплексної методики дослідження, що включає описовий метод, який ми використали для розкриття повноти цього явища, тобто виділення всіх особливостей та ознак, які виражає іронія в художньому тексті; семантико-стилістичний метод, який дозволяє виділити стилістично забарвлені мовні засоби, які використовуються для вираження іронії у досліджуваному творі О. Гакслі; метод контекстуального аналізу для аналізу досліджуваного тексту, в якому використано лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби вираження іронії, та визначити залежність їх значення від контексту та інтенції автора; порівняльний метод для зіставлення оригінального твору з текстом його україномовного перекладу задля порівняння мовних засобів вираження іронії та способів їх перекладу; метод кількісних підрахунків використано задля аналізу частоти використання мовних засобів створення іронії на різних рівнях, а також для визначення відсоткового співвідношення перекладацьких трансформацій та способів, використаних в процесі відтворення іронії в досліджуваному творі.

8. Роман «Жовтий Кром» О. Гакслі наповнений різноманітними лексичними стилістичними засобами, які створюють іронічний ефект. Найчастіше автор використовує гіперболу та метафору, адже перебільшення та художній образ висловленого слугують способами вираження іронії, ідіоматичні конструкції, іронічні прислівникові вирази, авторська іронія та найчастотніший антифраз. У перекладі такі засоби відтворюються за допомогою калькування та конкретизації, що зберігає їхнє стилістичне навантаження. Також, досить часто автор тексту використовує порівняння для іронічного опису зовнішності персонажів, які перекладач відтворює генералізацією, калькуванням та модуляцією. Рідше зустрічаємо такі стилістичні засоби створення іронії на лексичному рівні як оксюморон та алюзії, які перекладено за допомогою заміни, калькування та компенсації. Загалом, іронічний аспект стилістики в романі збережено, за винятком незначних невідповідностей оригіналу. У відсотковому співвідношенні перекладацькі трансформації мають наступні показники: калькування – 22%, конкретизація – 19%, генералізація – 17%, модуляція – 12%, компенсація – 10%, заміна – 9%, рідше антонімічний переклад – 6% та вилучення 5%.

9. Синтаксичні засоби створення іронії є також досить поширеними у романі О. Гакслі «Жовтий Кром». Було виділено наступні засоби створення іронії на синтаксичному рівні: градація, риторичне питання, удаваний вигук, вставні конструкції, парцеляція, синтаксична конвергенція, паралельні конструкції. В процесі перекладу цих засобів було використано синтаксичне уподібнення (33%), перестановка (25%), об'єднання речень (19%) та модуляція (13%), членування речень (10%). Загалом, іронія у перекладі була збережена та адекватно відтворена.

10. Асоціативна іронія служить ефективним засобом створення образів твору, висловлювання авторської характеристики персонажів та їх власного світогляду. Роль її у створенні цілісної системи твору значно більша, ніж роль ситуативної іронії. Розглядаючи асоціативну іронію у художньому творі, необхідно враховувати його горизонтальний і вертикальний контексти, які формують текстове оточення мовних одиниць, які втілюють іронічний сенс та відображають сприйняття дійсності автором та є каналом діалогу між культурою та художнім текстом. У

досліджуваному творі О. Гакслі «Жовтий Кром» асоціативна іронія виражається у мові за допомогою алюзії, реалії, лексичного повтору, діалогічного цитування, фраз-кліше. У перекладі зазвичай використовуються наступні перекладацькі трансформації: калькування (35%), транскрибування (26%), модуляція (22%), компенсація (10%), перекладацький коментар (7%). Загалом, відтворюючи асоціативну іронію, перекладач вдається до одомашнення стилістичного засобу, адже завдяки такій стратегії можна повною мірою донести прагматичний потенціал твору до україномовного читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение. Спб.: Центр «Академия», 2006. 352 с.
2. Арнольд I. В. Стилiстика сучасної англійської мови. Л.: Просвіта, 2003. 240 с.
3. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. М.: Наука, 1988. 388 с.
4. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. 1150 с.
5. Борев Ю. Б. О комическом. М.: Искусство, 1999. 232 с.
6. Бакумова Е. Ролевая структура художественного дискурса: дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2002. – 197 с.
7. Баранов А.Г. Двухкомпонентность когнитивного типа в жанровой специфичности / Жанры речи: Сб. научн. статей. Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2001. Вып. №2. С. 46-52.
8. Бразговская Е. Е. Лингвостилистические аспекты художественного перевода : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». СПб., 2000. 24 с.
9. Брандес М. П. Языковой стиль художественного повествования (на материале немецкой художественной прозы): автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук. Киев, 1989. 36 с.
10. Бреева А. П. К вопросу об использовании художественной литературы в качестве источника примеров для дискурсивных исследований / Лингвистические парадигмы и лингводидактика: мат-лы XII Междунар. науч.-практ. конф. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2007. Ч. 2. С. 14-20.
11. Бугакова Н. В. О когнитивном наполнении обращений, закрепленных за личностно-ориентированным типом общения (на материале французского

- языка) // Межкультурная коммуникация: Современные тенденции и опыт: мат-лы I Всерос. науч.-практ. конф. Нижний Тагил, 2003. Ч. 3. С. 86-91.
12. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. М., 2004. 235 с.
13. Веселова. Н.В. Ирония в политическом дискурсе. Автореф. дис. канд. филол. наук. СПб, 2003. 16 с.
14. Величко И. В. Антропогенные возможности приложения как синтаксического наименования в художественном тексте / Альманах современной науки образования. Тамбов: Грамота, 2007. № 3 (3): в 3 ч. Ч. 2. С. 29-30.
15. Влахов С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 2005. 93 с.
16. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. М.: Наука, 1985. 246 с.
17. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М., 1981. – 187 с.
18. Гегель В. Ф. Феноменология духа. М.: Наука, 2000. 495 с.
19. Гомлешко Б.А. Языковые средства выражения иронии в художественных текстах Джона Голсуорси: лингвопрагматический аспект (на материале языка романа «Сага о Форсайтах»): дисс...канд. филол. наук. Краснодар, 2008. 201 с.
20. Горностаева А.А. Ирония в английской и русской коммуникативных культурах: автореф. дис. канд. филол. наук. М.: Флинта, 2013. 22 с.
21. Дземидок Б.О комическом. М: Прогресс, 1974. 246 с.
22. Девина О.В. Авторская модальность в произведениях А.Т. Твардовского: дис. ... канд. филол. наук. Калининград, 2012. 211 с.
23. Дуднік В.В. Особливості відтворення іронії у перекладі роману О. Гакслі «Жовтий Кром» / збірник тез доповідей VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції «Чорноморські наукові студії». Одеса: «Гельветика», 2021. С. 107-109.
24. Емельянова О. В. Жанровая обусловленность пространственно-временной организации художественного текста / Альманах современной науки и образования. Языкознание в синхронии и диахронии: сб. науч. тр. Тамбов: Грамота, 2007. Вып. 2. Ч. 1. С. 104-105.

25. Ермакова О. П. Ирония и её роль в жизни языка. Калуга: Изд-во Калуж. пед. гос. ун-та, 2005. 202 с.
26. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2004. 240 с.
27. Желватых Т.А. Текстовое представление иронии как интеллектуальной эмоции (на материале драматургии и прозы М.А. Булгакова): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Уфа, 2006. 25 с.
28. Казакова Т. А. Практические основы перевода. СПб: Союз, 2001. 320 с.
29. Калита О.М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття). монографія. К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
30. Каменская Ю.В. Ирония как компонент идиостиля А.П. Чехова: дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2001. 173 с.
31. Кирюхин Ю.А. Ирония как актуальная форма комического: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук (09.00.04). Москва, 2011. 21 с.
32. Клепикова Т. А. Лингвистические метарепрезентации. Вып. № 66 Известия РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. с. 47-53.
33. Клименко Т. Н. Типы и текстообразующие функции иронических контекстов (на материале романов-антиутопий): дисс. ... канд. филол. наук. Санкт-Петербург, 2007. 235 с.
34. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. М.: ЭТС, 1999. 188 с.
35. Кожин А.Н. Стилистика художественной литературы. М.: 2002. 464 с.
36. Королева Ю.П. Роль просодии в реализации юмора и иронии в британской публичной речи: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук (10.02.04). Москва, 2008. 19 с.
37. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
38. Кочерган М. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2001. 368 с.
39. Линтвар О.М. Вираження елементів комічного в худ. тексті. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2013. № 14(3). С. 69-73.

40. Латышев Л. К. Технология перевода. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 320 с.
41. Латышев Л. К., Провоторов В. И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе. Москва: НВИ-Тезаурус, 2001. 136 с.
42. Левицкая Т.Р. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1973. 136 с.
43. Левина В. Н. Некоторые особенности пейзажных единиц в художественном и научном текстах / Филология и культура: мат-лы VI Междунар. науч.-практ. конф. (17-19 октября 2007 г.). Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2007. С. 574-577.
44. Мартыанова Е.В. Вербальная репрезентация иронии как категории комического: (на материале немецкого языка): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: специальность 10.02.04. Москва, 2007. 27 с.
45. Мирошник Е. К. Языковые средства создания иронии в произведениях О. Хаксли и Дж. Мередита и их передача на русский язык : дисс...канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2013. 213 с.
46. Мухина Ю.Н. Средства репрезентации иронии в художественном тексте (на материале русского и английского языков): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук (10.02.19). Саратов, 2006. 18 с.
47. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста. М.: «Академия», 2006. 224 с.
48. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. М.: Воениздат, 1980. 237 с.
49. Николаева Т.М. Лингвистика текста. Современное состояние и перспективы / Новое в зарубежной лингвистике. Вып. № 8. М.: Прогресс, 2007. С. 28-31.
50. Орлов М. Ю. Textoобразующая ирония в русской и англоязычной прозе: Автореф. дис канд. филол. наук. Саратов, 2005. 17 с.
51. Петрова О.Г. Ирония как способ создания образов персонажей в идиостилиях Ч. Диккенса и У. Теккерея. Филология. Искусствоведение. Вестник Челябинского государственного университета №34. 2009. С. 73-77.

52. Печенихина Е.А. Языковое выражение иронии в произведениях Ж. М. Эсы де Кейроша: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук (10.02.05). М., 2010. 23 с.
53. Печенкина П.Е., Васильева С.Л. Политическая ирония в аспекте перевода. Филологические науки. Основы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2014. №5(35): в 2-х ч. Ч. II. С. 157-161.
54. Пивоев В.М. Ирония как феномен культуры. Петрозаводск: Изд-во ПТУ, 2000. 104 с.
55. Пиванова Э. В. Гармоническая функция языкового повтора в организации художественного текста (на материале русскоязычных прозаических текстов В. Набокова) // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2008. № 8 (15): в 2-х ч. Ч. 2. С. 141-147.
56. Потebня А.А. Из записок по теории словесности. Харьков, 1905. 207 с.
57. Походня С. И. Языковые средства выражения иронии в англоязычной художественной прозе (на материале английской и американской художественной литературы конца XIX-XX веков): дис канд. филол. наук. Киев, 1984. 217 с.
58. Поспелов Г. Вопросы методологии и поэтики. М., 1983. 336 с.
59. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 2004. 296 с.
60. Рецкер Я.И. Теория реферативного перевода: Пособие по переводу с английского языка на русский (реферирование). Москва.: Моск. Гос. Пед Ин-т Ин. Яз им. М.Тореза, 1976. 142 с.
61. Санников В. Русский язык в зеркале языковой игры. М.: Языки русской культуры. 1999. 157 с.
62. Сергиенко А.В. Языковые возможности реализации иронии как разновидности импликации в художественных текстах: (На материале прозы Г. Гейне и Т. Манна и их переводов на рус. яз.): автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.19. Саратов, 1995. 29 с.

63. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: ООО «Издательство Астрель», 2003. 138 с.
64. Склерявская Г. М. Метафора в системі мови. С.-П.: Вид.-во Наука, 1993. 150 с.
65. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1979. 156 с.
66. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / Фразеология в контексте культуры. М.: Яз. рус. культуры, 1999. С. 13-24.
67. Топер П.М. Перевод и литература: творческая личность переводчика. Вопросы литературы, 1998. 152-156 с.
68. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М.: Наука, 1986. 141 с.
69. Фомичева Ж.Е. Интертекстуальность как средство воплощения иронии: Автореф. дис. канд. филол. наук. СПб, 1992. 19 с.
70. Хабибьярова Э.М. Ирония в произведениях М. Булгакова 1920-30-х годов дисс ... канд. филол. наук: 10.01.01. Бирск, 2011. 146 с.
71. Шатуновский И.Б. Ирония и её виды. Логический анализ языка. М.: Индрик, 2007.
72. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода. М., 1978. 124 с.
73. Attardo S. Intentionality and irony. Irony and Humor: From pragmatics to discourse ed. by Gurillo and Ortega John Benjamins Publishing 2013. P. 39-59.
74. Austin J. How to do things with word. Oxford: Clarendon Press, 2002. 182 p.
75. Booth W. C., A rhetoric of irony. Chicago; London: Univ. of Chicago press, 1974. 292 p.
76. Dreiser Th. Twentieth-Century Literary Criticism / Ed. Dennis Poupard. Detroit: Gale Research Company, 1983. Vol. 10. P. 160-203.
77. Clift R. Irony in Conversation. Language in Society 28, 1999. P. 523-553.
78. Colebrook C. Irony: The New Critical Idiom. London and New York: Routledge, 2004. 202 p.

79. Clark H.H. and Gerrig R. J. On the Pretense Theory of Irony. *Journal of Experimental Psychology* 1984, Vol. 113, N 1. P. 121-126.
80. Giora R. On irony and negation. *Discourse Processes*, 19:2, 1995. P. 239-264
81. Grice P. *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press, 1995. 406 p.
82. Happé F. *Theory of Mind and Communication in Autism*. London, University College, 1991. 134 p.
83. Hutcheon L. *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*. London and New York: Routledge, 1994. 243 p.
84. Kotthoff H. Responding to irony in different contexts: on cognition in conversation. *Journal of Pragmatics* 35 (2003). P. 1387–1411.
85. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 354 p.
86. Musolff A. Metaphor and conceptual evolution. 2004. № 7. 55-75 p.
87. Landers C. E. *Literary translation. A practical guide*. Clevedon: Multilingual Matters. 2001. 253 с.
88. Leech G. *A Linguistic Guide to English Poetry*. NY: Longman, 1991. 237 p.
89. Partington A. *The Linguistics of Laughter*. Routledge, 2006. 262 p.
90. Sperber D., Wilson D. Irony and the use-mention distinction. Cole, P. (ed.). *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press: 1981. P. 295-318.
91. Wilson D. Irony and Metarepresentation. *Metarepresentations: A Multidisciplinary Perspective*. Ed. By Sperber D. OUP, USA, 2000. P. 183-226.

Джерела ілюстративного матеріалу

92. Гакслі О. Жовтий Кром. Пер. з англ.: В'ячеслав Вишневий. К.: Український письменник. 300 с.
93. Huxley A. *Crome Yellow*. L.: Chatto & Windus, 2008. 307 p.

Довідкова література

94. Даль В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка*. В 4-х томах. Том 2: И – О. 2-е издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора. СПб.-М.: Издание книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1881. 475 с.

95. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. М.: Мир и Образование, Оникс, 2011. 268 с.
96. Павленков Ф. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. СПб.: Типография Ю. Н. Эрлих, 1907. 283 с.
97. Палажченко П. Р. Всё познается в сравнении, или несистематический словарь трудностей, тонкостей и премудростей английского языка в сопоставлении с русским. М.: Валент, 1999. 374 с.
98. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка. М.: Альта-Принт, 2005. 583 с.
99. Фролов И.Т. Философский словарь. М.: Политиздат, 2001. 638 с.
100. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. 694 с.
101. Horton N. The Continuum Encyclopedia of Literature. L.: Continuum Int. Publ. Group, 2005.. 275 с.
102. Malmkjær K. Artificial Languages. The Linguistic Encyclopedia / ed. by K. Malmkjær. L., NY. : Routledge, 1995. P. 38–42.
103. McArthur T. The Oxford Companion to the English Language. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.
104. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. L., N.Y. : Routledge, 2001. 691 p.

Интернет-джерела

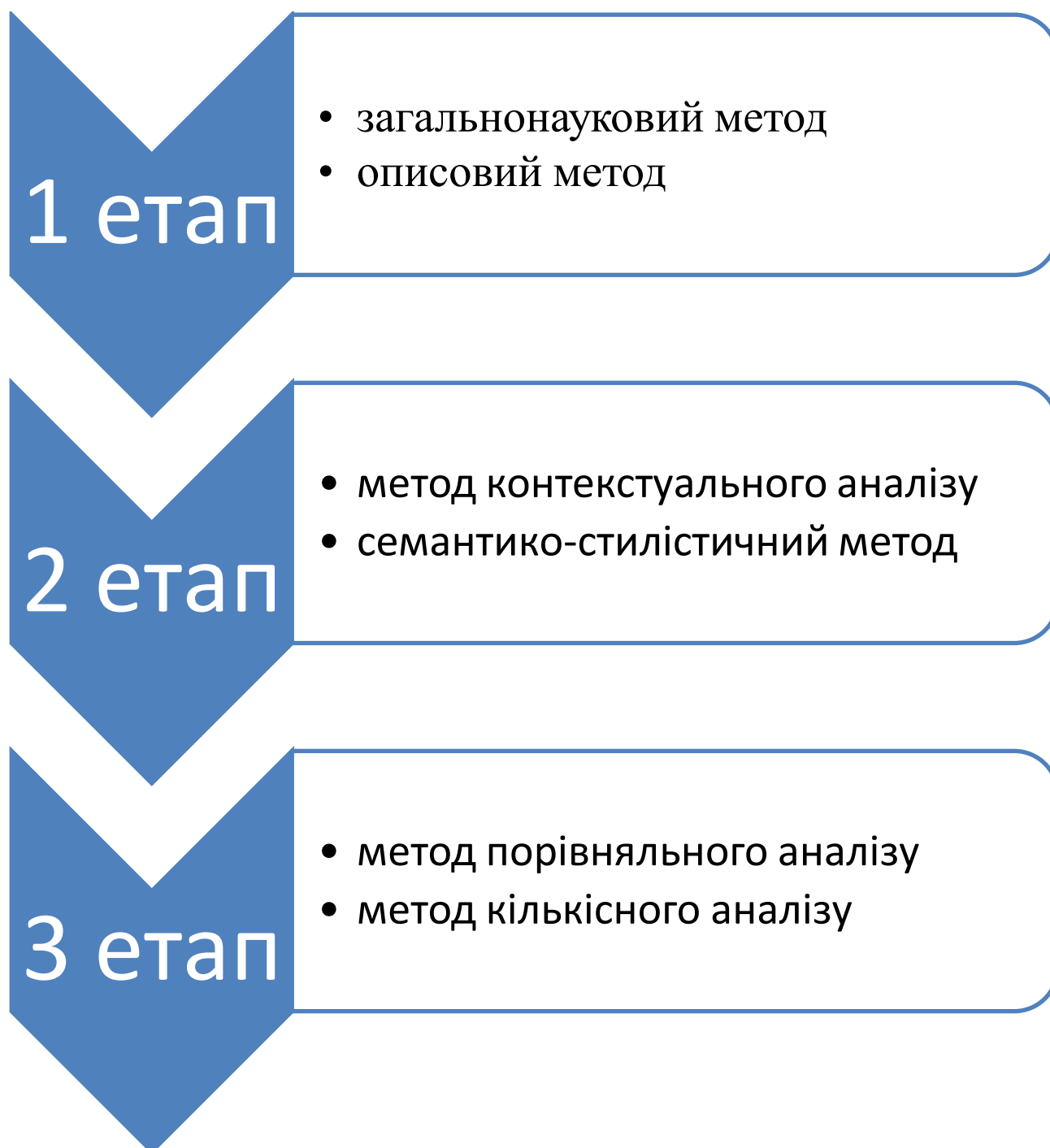
105. Белокурова С.П. Словарь литературоведческих терминов. URL: <http://literary_criticism.academic.ru/268/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F>
106. Воробьева Т. А., Гусева К. А. Языковые средства создания иронии во «Вредных советах» Григория Остера. Филологические науки. Стилистика и риторика. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2011/Philologia/2_89209.doc.htm
107. Джваршейшвили Р.Г. Психологическая проблема художественного перевода URL: http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/dzhvarshvili.shtml

108. Кузнецов С. Н. Направления современной интерлингвистики. М. : УДН, 1984. 98 с. URL: <http://miresperanto.com/esperantologio/napravlenija.htm>.
109. Маркалова Н. Языки и лингвистика (языкознание) URL: http://fantasy-mir.ru/publ/ja/jazyki_i_lingvistika/54-1-0-589.
110. Маточкина А. М. Ирония как единица перевода. URL: <http://info.krippotavrida.pp.ua/fl/fl2010/t2/Matochkina.pdf>
111. Методы лингвистических исследований. URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/education/programs/pb_metody_lingvisticheskikh_issledovaniy.pdf
112. Склерявская Г. М. Метафора в системі мови. С.-П.: Вид.-во Наука, 1993. 150 с. [Электронний ресурс]. URL: <https://www.twirpx.com/file/330309/>
113. Солодилова И. А. Оценочность иронических смыслов. Вестник ОГУ №11 (172) / ноябрь 2014. с. 121-127. URL: http://vestnik.osu.ru/2014_11/24.pdf
114. Сластушинская М. М. Ирония как стилеобразующий элемент в современных публицистических текстах. URL: <http://1.120-bal.ru/informatika/12641/index.html>
115. Мороз Любов Іронія як форма реалізації комічного у художньому творі. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/253-ironiya-yak-forma-realizatsiji-komicnogo-u-khudozhnomu-tvori>
116. British National Corpus. URL: <http://corpus.byu.edu/bnc/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методологія дослідження відтворення іронії у романі О. Гакслі «Жовтий Кром»

Засоби вираження ситуативної іронії в романі О. Гакслі «Жовтий Кром» та його українському перекладі

Засіб	Оригінал/переклад
оксюморон	<p><i>When at last he had safely fell out and his baggage on to the platform, he ran up the train towards the van. - Щасливо випавши врешті на перон разом із своїм багажем, він помчав уперед до багажного вагона.</i></p>
гіпербола метафора	<p><i>Next him, but separated from him and from the rest of the world by the almost impenetrable barriers of her deafness, sat Jenny Mullion. – Поруч із ним, але відокремлена від нього й від решти світу майже непроникною стіною своєї глухоти, сиділа Дженні Малліон.</i></p>
порівняння	<p><i>In appearance Mr. Scogan was like one of those extinct bird-lizards of the Tertiary. His nose was beaked, his dark eye had the shining quickness of a robin's. – Зовні містер Скоган скидався на одного з вимерлих птероящерів мезозойської ери. Ніс у нього був, як дзьоб, а чорні очі поблискували, як у берестянки.</i></p>

порівняння	<p><i>Jenny nodded and smiled in mysterious silence, as though the subject of her health were a secret that could not be publicly divulged.</i> – Дженні мовчки кивнула й загадково посміхнулася, неначе її самопочуття становило таємницю, що не підлягає розголосу.</p>
алюзії	<p><i>Looking at her, Denis always thought of Wilkie Bard as the cantatrice...The costume, so richly dowagerish, so suggestive of the Royal Family, made her look more than ever like something on the Halls.</i> Дивлячись на неї, Деніс завжди згадував Уїлкі Барда в ролі шансонетки...Ці шати, яких не посоромилася б і королева-вдова, більше, ніж звичайно, робили її схожою на героїню якогось водевілю.</p>

Засоби вираження асоціативної іронії в романі О. Гакслі «Жовтий Кром» та його українському перекладі

Засіб	Оригінал/переклад
алюзія	<p><i>Looking at her, Denis always thought of Wilkie Bard as the cantatrice. Today she was wearing a purple silk dress with a high collar and a row of pearls. The costume, so richly dowagerish, so suggestive of the Royal Family, made her look more than ever like something on the Halls. – Дивлячись на неї, Деніс завжди згадував Уїлкі Барда в ролі шансонетки. Сьогодні на ній була пурпурова шовкова сукня з високим коміром і низкою перлів. Ці шати, яких не посоромилася б і королева–вдова, більше, ніж звичайно, робили її схожою на героїню якогось водевілю.</i></p>
реалія алюзія	<p>“‘What are thousand pound fur coats, what are quarter million incomes?’” She looked up from the page with a histrionic movement of the head; her orange coiffure nodded portentously. Denis looked at it, fascinated. Was it the Real Thing and henna, he wondered, or was it one of those Complete Transformations one sees in the advertisements? – «Що таке хутра за тисячі фунтів, що таке чвертьмільйонні прибутки?» - Вона театралью відірвала очі від сторінки, велично кивнувши оранжевою копицею волосся. Деніс не зводив з неї захопленого погляду. Що це — Натура плюс хна, чудувався він, а чи одна з широко розрекламованих Удосконалених Перук?</p>

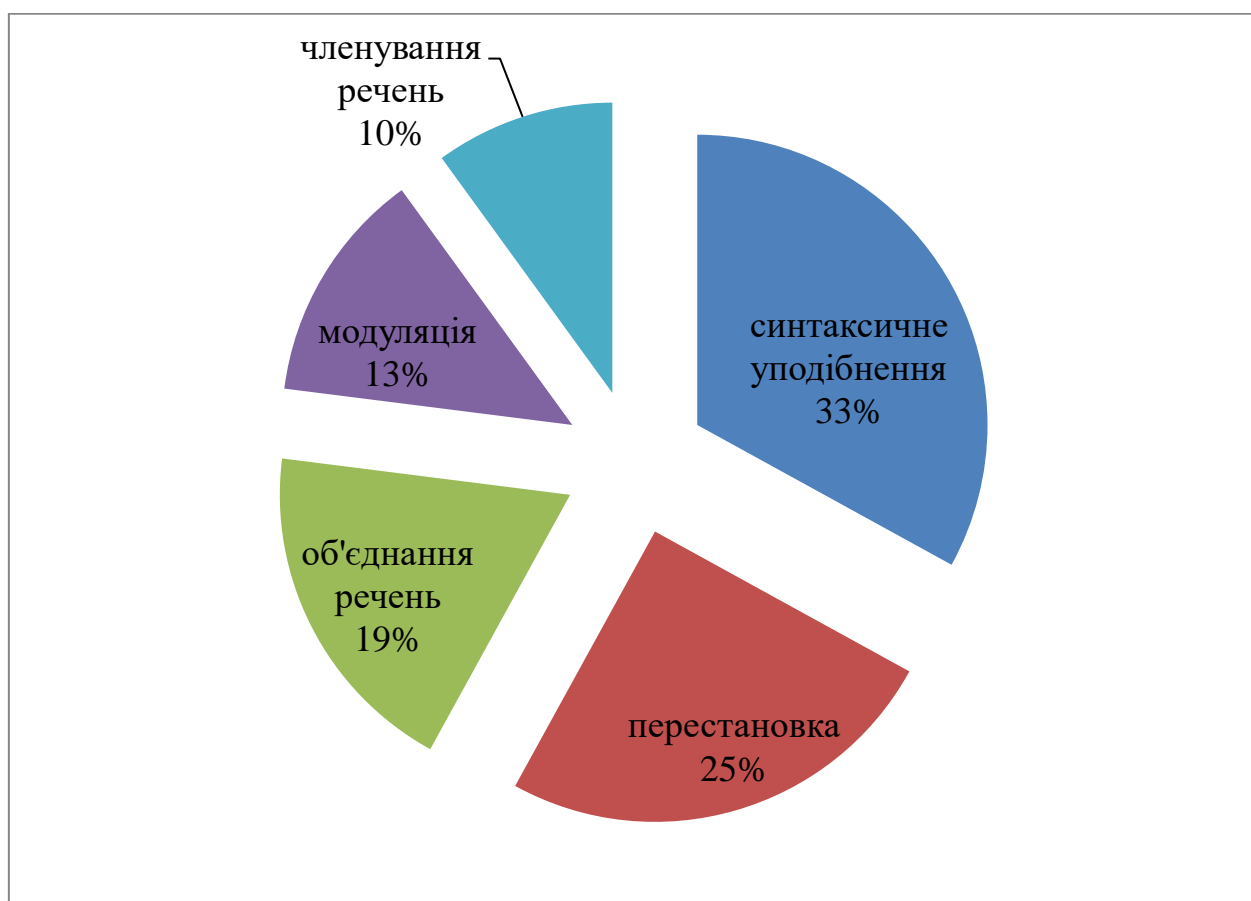
діалогічне цитування	<p>– <i>Was it surprising that Anne should like him?</i> – Priscilla asked surprisingly.</p> <p>– <i>Anne should like him?</i> It might even be something worse! – Denis reflected bitterly, as he walked at Priscilla’s side down the long grass terrace.</p> <p>– Нічого дивного, якщо він сподобається Анні. – зауважила Прісілла.</p> <p>– Сподобається! Тут може статися навіть гірше. – Скрушно подумав Деніс, ідучи з Прісіллою вздовж тераси.</p>
<p>метафора</p> <p>алюзія</p>	<p><i>A serious book about artists regarded as artists is unreadable; and a book about artists regarded as lovers, husbands, dipsomaniacs, heroes, and the like is really not worth writing again. Jean-Christophe is the stock artist of literature, just as Professor Radium of ‘Comic Cuts’ is its stock man of science.</i></p> <p>– Серйозна книга, яка описує митців лише як митців, абсолютно нечитабельна, а книжку, де про них написано як про коханців, батьків родин, алкоголіків, героїв тощо, просто не варто писати. Жан-Крістоф – це заяложений літературний тип митця, так само як професор Радіум із «Смішного калейдоскопа» – заяложений тип ученого.</p>
<p>алюзія</p> <p>повтор</p> <p>фраза-кліше</p>	<p>“...Especially in Paris. Tschuplitski, for example—I saw a great deal of Tschuplitski in Paris this spring...” “Ah, but then you’re an exception, Mary, you’re an exception,” said Mr. Scogan. “You are a femme superieure.” A flush of pleasure turned Mary’s face into a harvest moon. — ...От, наприклад, Чуплітський. Цієї весни в Парижі я бачила дуже багато Чуплітського. — Ну, в такому разі, ви — виняток. Мері, ви</p>

— *виняток*, — *відповів містер Скоган*. — *Ви просто femme superieure (видатна жінка)*. Рум'янець насолоди перетворив обличчя Мері на повний місяць.

ДОДАТОК Г

Відсоткові показники використання перекладацьких трансформацій у перекладі синтаксичних засобів створення іронії роману О. Гакслі «Жовтий Кром»

ДОДАТОК Д

Відсоткові показники використання перекладацьких трансформацій у перекладі лексичних засобів створення іронії роману О. Гакслі «Жовтий Кром»

